

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΕΣ (ΦΙΤ)

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΜΥΘΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΜΠΑΝΤΙΚΗ
ΑΡΜΟΝΙΑ ΣΤΗ ΘΕΡΑΠΕΥΤΙΚΗ ΔΥΝΑΜΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΜΙΧΑΗΛ

Επιβλέπων Καθηγητής

Δακρότσης Δημήτριος

Συν-επιβλέπων Καθηγητής

Σταυρινέας Στασινός

Πάτρα, Ιούνιος 2025

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2025

Η παρούσα Εργασία, καθώς και τα αποτελέσματα αυτής, αποτελούν συνιδιοκτησία του ΕΑΠ και του φοιτητή, ο καθένας από τους οποίους έχει το δικαίωμα ανεξάρτητης χρήσης, αναπαραγωγής και αναδιανομής τους (στο σύνολο ή τμηματικά) για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, σε κάθε περίπτωση αναφέροντας τον τίτλο και το συγγραφέα της Εργασίας, καθώς και το όνομα του ΕΑΠ, όπου εκπονήθηκε.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα:

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Νόμου 1599/1986 και τα Άρθρα 2,4 και 6, Παράγραφος 3, του Νόμου 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας. Δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής. Οι πηγές δε, που χρησιμοποιήθηκαν, περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον.

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά τον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Δακρότση, για την πολύτιμη καθοδήγηση, την ψυχολογική υποστήριξη και κατανόηση καθόλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας εργασίας.

Ευχαριστώ επίσης την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την εμπιστοσύνη και την ενθάρρυνση, ιδιαιτέρως του πατέρα μου.

Τέλος, αφιερώνω αυτή την εργασία σε όσους και όσες δεν επαναπαύονται ως προς την αναζήτηση της αλήθειας.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	5
Πρόλογος.....	6
A ΜΕΡΟΣ: Πυθαγόρας.....	8
1. Βιογραφικά στοιχεία – από τη Σάμο στην Κάτω Ιταλία.....	8
2. Ίδρυση της σχολής και φιλοσοφική παιδεία.....	14
3. Η φιλοσοφία της αρμονίας.....	16
4. Η μουσική των σφαιρών.....	20
5. Οι αριθμοί και η αρμονία του σύμπαντος.....	28
B ΜΕΡΟΣ: Η δύναμη της μουσικής.....	30
1. Η μουσική ως θεραπευτικό μέσο.....	30
2. Σύγχρονες επιστημονικές επιβεβαιώσεις.....	32
3. Η εσωτερική εναρμόνιση ως θεραπεία.....	35
Συμπεράσματα.....	37
Βιβλιογραφία.....	38

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία διερευνά τη σχέση μεταξύ της πυθαγόρειας θεωρίας της συμπαντικής αρμονίας των σφαιρών υπό τις σύγχρονες ερμηνείες περί της εξισορροπητικής δύναμης της μουσικής. Σε ένα πλαίσιο φιλοσοφικής και μαθηματικής σκέψης εξετάζουμε την πηγή της δύναμης του μύθου να ενώνεται με τις σύγχρονες επιστημονικές ανακαλύψεις. Αρχικά παρουσιάζονται οι πλέον αληθοφανείς βιογραφικές αναφορές του φιλοσόφου μαζί με το ιστορικό πλαίσιο δράσης του, ενώ περιγράφεται η ίδρυση της Πυθαγόρειας σχολής υπό το εκπαιδευτικό πρίσμα επάνω στο οποίο σχεδιάστηκε. Το κύριο μέρος επικεντρώνεται στη φιλοσοφία της αρμονίας και στη θεμελιώδη θέση των αριθμών ως στοιχείων της κοσμικής τάξης.

Στο δεύτερο μέρος εστιάζουμε στην γενική παρατήρηση, ότι η μουσική είναι αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης αισθητικής, αλλά και συναισθηματικότητας και εξετάζουμε τη σχέση της με την ψυχοσωματική κατάσταση ισορροπίας. Παρουσιάζονται επίσης σύγχρονες επιστημονικές θεωρίες, οι οποίες αναγνωρίζουν στη μουσική έναν ανακουφιστικό ή ακόμη και θεραπευτικό χαρακτήρα σε ήπιες καταστάσεις κλονισμού κυρίως της συναισθηματικής ισορροπίας, βασισμένες στην έννοια της «εσωτερικής εναρμόνισης», δηλαδή της διαλεκτικής εξισορρόπησης μεταξύ αντιθετικών δυνάμεων.

Σκοπός της εργασίας είναι η ανάδειξη της διαχρονικής αξίας της Πυθαγόρειας προσπάθειας να κατανοήσει τον κόσμο προσεγγίζοντάς τον ως την απάντηση σε θεμελιώδη ερωτήματα της φιλοσοφίας. Η σύλληψη της αρμονίας ως φιλοσοφική αρχή συμβάλλει θεωρητικά, αλλά και πρακτικά, στην ανάπτυξη και τη βελτίωση της εσωτερικής ισορροπίας του ανθρώπου, σε σχέση με τον περιβάλλοντα κόσμο, αλλά και με τον ίδιο του τον εαυτό.

Πρόλογος

Ο David Lindberg, στο έργο του *Οι Απαρχές της Δυτικής Επιστήμης*, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι, ο Θαλής, ο Ηράκλειτος και ο Πυθαγόρας, προσπάθησαν να απελευθερώσουν τη σκέψη από τον μεταφυσικό θεωρητικό μανδύα που την κάλυπτε, εγκαινιάζοντας έτσι ένα νέο είδος πνευματικής αναζήτησης, βασισμένο εξολοκλήρου στη λογική διευθέτηση. Τα ερωτήματα που έθεσαν οι κοσμολόγοι φιλόσοφοι γύρω από την προέλευση και τα συστατικά στοιχεία του σύμπαντος, τις δυνάμεις που αναπτύσσονται μεταξύ τους, τη διαδικασία μεταβολής και μετασχηματισμού τους, περιείχαν τα πρώτα ζωντανά σημεία της θέλησης του ανθρώπου να ερμηνεύσει σύμφωνα με τις δικές του νοητικές δυνάμεις, το περιβάλλον και τις αρχές που το διέπουν. Η αναζήτηση της αλήθειας, εν προκειμένω, κατά την εποχή των προσωκρατικών, διατυπώθηκε για πρώτη φορά ως αίτημα της αποτίναξης των δογματικών αληθειών που είχαν τις ρίζες τους στην προγενέστερη αρχαϊκή παράδοση, αντικειμενοποιώντας αυτή τους τη διεκδίκηση σύμφωνα με τη «φιλία» προς τη γνώση ή «σοφία», ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για έναν νέο ορισμό προς αυτή την κατεύθυνση¹. Ιδιαίτερα μάλιστα, σε ένα άλλο σημείο του έργου του ο Lindberg σημειώνει, ότι οι πυθαγόρειοι στοχαστές, εντυπωσιασμένοι από τους αριθμούς, συντίθενται από αριθμούς, θέλοντας έτσι να τονίσουν ότι η φύση περιέχει θεμελιώδεις αριθμητικές ιδιότητες, διαμέσου των οποίων μπορούμε να διερευνήσουμε και να κατανοήσουμε την πραγματικότητα.

Το ερώτημα εάν οι αριθμοί προηγούνται ή αποκαλύπτονται ταυτόχρονα με την παρατήρηση του φυσικού γεγονότος σύμφωνα με την πυθαγόρεια παράδοση, πρόκειται να μελετήσουμε στην παρούσα Εργασία. Ο προσδιορισμός της συγκεκριμένης παράδοσης σύμφωνα με Πυθαγόρα, προσδίδει μία ιδιαίτερη διάσταση στην έρευνα αυτή, δεδομένου ότι το πρόσωπο του συγκεκριμένου φιλοσόφου κινείται στο μεταίχμιο μεταξύ μύθου και πραγματικότητας, ακριβώς όπως και η προέλευση των πηγών της γνώσης, που η προσωκρατική παράδοση είχε στη διάθεσή της και καλούνταν να αποσαφηνίσει εννοιολογικά. Ο ενθουσιασμός της αποτελεσματικότητας της λογικής, σε σχέση με την αποσαφήνιση των όρων της πραγματικότητας, όπως παρατηρεί ο Αριστοτέλης ώθησε τους πυθαγόρειους να υποστηρίξουν ότι η έσχατη πραγματικότητα είναι ο αριθμός. Προσπαθώντας μάλιστα να ανοίξουν ένα εμπειρικό μονοπάτι πρακτικής εφαρμογής των αριθμών, οι πυθαγόρειοι χρησιμοποίησαν τον ήχο και τις αναλογίες που δημιουργούν οι σχέσεις τους ως ακούσματα². Ωστόσο, πέρα από την υποκειμενικότητα των ευρημάτων των πυθαγορείων, εκείνο που έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον είναι η αναγνωρισιμότητα των αποτελεσμάτων τους από τους στοχαστές των επόμενων φιλοσοφικών περιόδων, κυρίως του Πλάτωνα. Ο Πλάτων, έντονα επηρεασμένος από τον στοχασμό των πυθαγορείων, οργάνωσε τη φιλοσοφία του γύρω από τη μουσική, βασισμένος στο σύστημα του Πυθαγόρα. Εκείνο που έχει σημασία να σταθούμε είναι, ότι ο πυθαγορισμός, παρόλο που στηρίχθηκε στα θεμέλια της γνώσης, δεν κατάφερε να απαγκιστρωθεί ολοσχερώς από τα δεσμά της μεταφυσικής. Χαρακτηριστικά, οι

---

¹ Lindberg David, *Οι απαρχές της δυτικής επιστήμης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π, σελ. 36

² Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., *The presocratic philosophers*, Cambridge University Press, New York, 1990, pg.229.

«αδέξιες» όπως αποκαλεί ο Αριστοτέλης³, κινήσεις των προσωκρατικών προς την απόδειξη, περιείχαν πάντοτε μία μεταφυσική προοπτική όσον αφορά στην ενέργεια των αριθμών επί της φύσης. Στη συνέχεια και με γνώμονα την πυθαγόρεια διδασκαλία κυρίως σε σχέση με την μαθηματικοποίηση των ήχων, πρόκειται να προσεγγίσουμε την πυθαγόρεια οπτική και να τη συσχετίσουμε με την πλατωνική θεώρηση γύρω από τη μουσική και την αποκάλυψή της στην φύση, αλλά κυρίως στην ψυχή του ανθρώπου, σύμφωνα με μία ιδιότυπη σύζευξη μεταξύ λογικής και μεταφυσικής. Άλλωστε, η επιτυχία μιας τέτοιου είδους σύζευξης δεν εξαρτάται από τις απόλυτες τιμές μεταξύ των όρων, ούτε και από τους τρόπους προσέγγισής της, κυρίως μάλιστα όταν μεταξύ των ζητούμενων είναι και η μουσική. Αντίθετα, η αποτελεσματικότερη προσέγγιση, όπως μας έχει διδάξει μέχρι σήμερα η φιλοσοφία και η ιστορία του δυτικού πολιτισμού, όσον αφορά στην αποσαφήνιση του σκιάδους τοπίου μεταξύ εννοιών και μύθων, περνά μέσα από το μονοπάτι της διαλεκτικής σύνθεσης των δυνάμεών τους. Ακριβώς όπως διαπιστώνει ο Emile Durkheim, στο έργο του *Στοιχειώδεις μορφές της θρησκευτικής ζωής*, η κοινωνία δεν είναι μία συμβατική και φραστική μορφή που το δημιουργήσε η λογική, αλλά ένα σύστημα από ενεργές δυνάμεις⁴. Αναφερόμενος μάλιστα στη μουσική, ο Durkheim αναφέρει ευθέως ότι η δομή καθώς και οι λειτουργίες της, συνδέονται με πρωταρχικά ανθρώπινα κίνητρα και με τη βιολογική ανάγκη του ανθρώπινου νου, να διατηρεί την τάξη μέσα στην αταξία⁵, δηλαδή να εξισορροπεί τις αντίθετες δυνάμεις που ενυπάρχουν στη φύση διαμέσου μίας καθαρά διαδικασίας διαλεκτικής, η οποία δεν στηρίζεται σε κανενός είδους διάκριση μεταξύ λογικού και μεταφυσικού.

---

³ Lindberg David, *Οι απαρχές της δυτικής επιστήμης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π, σελ. 121.

⁴ Τζών Μπλάκινγκ, *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, Μετάφραση Μιχάλης Γρηγορίου, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1981, σελ. 90.

⁵ Στο ίδιο, σελ. 90.

A ΜΕΡΟΣ: Πυθαγόρας

1. Βιογραφικά στοιχεία – από τη Σάμο στην Κάτω Ιταλία

Σε αυτή την εργασία θα ασχοληθούμε με ένα πασίγνωστο πρόσωπο που έχει μεταμορφωθεί σε μύθο η ζωή, η ιστορία του και η διδασκαλία του. Γεννημένος στη Σάμο, γύρω στο 580 π. Χ. ο Πυθαγόρας σηματοδοτεί μία επανάσταση για την εποχή του, σε σχέση με τη φιλοσοφία, τον άνθρωπο και την ευρύτερη γνώση που μπορεί να κατακτήσει. Πολλές παραδόσεις θέλουν τον Πυθαγόρα δημιουργό της λέξης φιλοσοφία. Αδιαμφισβήτητα, τέτοιες έννοιες με μεγάλο σημασιολογικό φορτίο είναι δύσκολο να οριστούν με σαφήνεια. Ωστόσο, μία απλή ερμηνεία της λέξης είναι ότι φιλόσοφος είναι ο εραστής της σοφίας ή αλλιώς ο αναζητητής της αλήθειας. Σε κάθε περίπτωση, η πεμπτούσια της έννοιας, έστω και εάν δεν αποτελεί γέννημα του Πυθαγόρα, αποτέλεσε, τόσο για τον ίδιο, όσο και για τους στοχαστές που κινούνταν γύρω από αυτόν ή γύρω από την ιδέα που απέπνεε το όνομά του, τη μεθοδολογική βάση αναζήτησης της αλήθειας, σύμφωνα με τις δυνάμεις του νου.

Με πολύ απλά λόγια, φιλόσοφοι είναι οι άνθρωποι που δεν μπορούν να επαναπαυτούν αν δεν καταφέρουν να κατανοήσουν τον λόγο ύπαρξής τους μέσα στον κόσμο, τον τρόπο που λειτουργεί αυτός αλλά και τον σκοπό του. Αυτή είναι η κατεύθυνση που αξίζει να μελετάμε τέτοιες προσωπικότητες, που μαζί με το όραμά τους κατορθώνουν να εξελίσσουν το ανθρώπινο επίπεδο νόησης, αφού γνωρίζουμε ότι οι μεταγενέστεροι φιλόσοφοι και επιστήμονες χρησιμοποιούν την αρχαία φιλοσοφία σαν βάση και σημαντική πηγή για τις έρευνες και τις ανακαλύψεις τους. Όπως θα παρατηρήσουμε στη συνέχεια, παρόλο που η προσωκρατική σκέψη δεν κατόρθωσε να απεμπλακεί από τον μεταφυσικό μανδύα, τουλάχιστον όσον αφορά στον Πυθαγόρα και τους πυθαγορείους, εντούτοις ο προσανατολισμός της σκέψης κατευθύνει στη αναζήτηση των όρων της πραγματικότητας, υπήρξε ένα μεγάλο βήμα προς την εδραίωση της μεθοδολογικής σκέψης. Άλλωστε, οι θεωρητικές βάσεις, τα συστήματα αξιών και παραδόσεων των προσωκρατικών, βασιζόνταν σε εξαιρετικά μεγάλο βαθμό στις πίστεις και τα δόγματα της ομηρικής παράδοσης, γεγονός που ήταν αδύνατον να αφήνει ανεπηρέαστο τον στοχασμό των πυθαγορείων. Ήταν επόμενο λοιπόν, η αφετηρία ενός νέου τρόπου αναζήτησης της γνώσης, να ήταν στηριγμένη σε μεγάλο βαθμό στους μύθους και τις μεταφυσικές δοξασίες. Ακριβώς σε αυτό το περιβάλλον σκέψης και σχέσης με την πραγματικότητα, το πρόσωπο του Πυθαγόρα θα ήταν αρεστό αλλά και χρήσιμο για την ανάδειξη μιας διδασκαλίας κατά κύριο λόγο ορθολογικής, χτισμένης ωστόσο στα θεμέλια μιας παράδοσης βασισμένης σε πίστεις, δόγματα, ηρωικά πρότυπα, μυθολογικές αξίες και υπερβατικές αλήθειες.

Αυτή η ροπή στη μεταφυσική, θα δημιουργούσε στους επόμενους μελετητές μία δικαιολογημένη αμφιβολία για τα εάν όσα λέγονταν και γράφονταν για τον Πυθαγόρα ήταν αληθή ή όχι, και εάν, εντέλει, κάποια σημεία που φαινονταν

περισσότερο σύμφωνα με την πραγματικότητα, περιείχαν μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό ακρίβειας. Όπως και να συμβαίνει, προκειμένου να αντιληφθούμε το φιλοσοφικό του δημιουργήμα είναι σημαντικό να διεισδύσουμε στη ζωή και το έργο του, έτσι όπως αυτά προβάλλονται μέσα από τις πηγές, ώστε να αντιληφθούμε καθαρότερα την επίδραση που άσκησε το όνομά του στο -πέρα για πέρα υπαρκτό- πυθαγόρειο σύστημα στοχασμού⁶.

Τις περισσότερες πηγές που έχουμε για τον βίο του Πυθαγόρα τις αντλούμε από τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο και ιστορικό Ιάμβλιχο, μέσα από το βιβλίο του *Περί του πυθαγορικού βίου*, καθώς δεν υπάρχει κανένα στοιχείο, το οποίο να μαρτυρά την συγγραφική του συνδρομή⁷. Σε αυτό το βιβλίο, αναφέρεται ότι ο Πυθαγόρας γεννήθηκε με ένα θαυμαστό τρόπο, ο οποίος μαρτυρά θεϊκή καταγωγή. Ο Ιάμβλιχος υποστηρίζει χωρίς αμφιβολία ότι ο πατέρας του φιλοσόφου ήταν ο Μνήσαρχος⁸. Ο Μνήσαρχος, στο πρώτο τρίτο του 6^{ου} αιώνα ξεκίνησε ένα μακρινό ταξίδι μαζί με ολόκληρη την οικογένειά του. Εκείνη την εποχή όσοι ταξίδευαν έκαναν μία στάση στο μαντείο των Δελφών που ήταν αφιερωμένο στον Πύθιο Απόλλωνα, τον θεό της μουσικής, του φωτός, του προστάτη της ιατρικής και της θεραπείας. Έπρεπε από εκεί να ενημερωθούν για την πλοκή και την πορεία του ταξιδιού. Όταν βρέθηκε ο Μνήσαρχος στο μαντείο, άκουσε ενθαρρυντική προφητεία για το ταξίδι του, αλλά προτού φύγει τον περίμενε μία έκπληξη. Η γυναίκα του ήταν έγκυος και μάλιστα θα έφερνε στο κόσμο ένα γιο, προικισμένο με μοναδικές γνώσεις και σοφία, ο οποίος έμελλε να αλλάξει την πορεία της ανθρώπινης πνευματικότητας. Παρόλο που για πολλούς ερευνητές το όνομα Πυθαγόρας δόθηκε από τον Μνήσαρχο λόγω της έντονης πεποίθησής του ότι ήταν με κάποιο τρόπο, υιός του θεού Απόλλωνα, ο Ιάμβλιχος διαφωνεί και διευκρινίζει πως αυτό συνέβη μόνο με σκοπό να τιμήσει ο πατέρας του το μαντείο των Δελφών.

Ο Πυθαγόρας γεννιέται και έτσι επιστρέφοντας στη Σάμο, ο Μνήσαρχος, επηρεασμένος από την προφητεία του Μαντείου των Δελφών αφοσιώνεται στην σωστή διαπαιδαγώγηση και εκπαίδευση του υιού του. Ο Πυθαγόρας, φημολογείται ότι σπούδασε δίπλα στους πιο μορφωμένους άνδρες της Σάμου, η πνευματικότητα και οι γνώσεις των οποίων μάλλον διευρύνθηκαν από την επαφή τους με μία τόσο φωτισμένη προσωπικότητα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Ιάμβλιχος, ο Πυθαγόρας περιβαλλόταν από έντονο μυστήριο, σαν να ήταν στενά συνδεδεμένος με το θείο και αντλούσε τη δύναμή του από αυτό. Είχε πραότητα και στοχαστικότητα. Μία προσωπικότητα διαφορετική που ξεχώριζε και από πολύ μικρή ηλικία κατάφερνε να κερδίζει την εμπιστοσύνη των ανθρώπων.

---

⁶ Ferguson K., *Η μουσική του Πυθαγόρα*, Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα, σελ. 30-42.

⁷ Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., *The presocratic philosophers*, Cambridge University Press, New York, 1990, pg.216.

⁸ Στο ίδιο, pg.223.

Ο Πυθαγόρας μέχρι τα 18 σπούδασε με τον Θαλή, τον Αναξίμανδρο και τον Αναξίμενη. Ο Θαλής τον παρότρυνε να συνεχίσει τις σπουδές του στην Αίγυπτο ούτως ώστε να διευρύνει τις γνώσεις του με τις μυστικές αρχές της ανθρώπινης σοφίας. Η Αίγυπτος εκείνη την εποχή, θεωρούταν ένας πολιτισμός μνημένος στην πανάρχαια γνώσης ιδίως σε ζητήματα αστρονομίας, ιερατικής γεωμετρίας, θεολογίας και τελετουργικών, δηλαδή όλων των ζητημάτων που απασχολούσαν την προσωκρατική κοσμολογική σκέψη. Σύμφωνα με τον Ιάμβλιχο αλλά και άλλες πηγές, στην αρχαία Αίγυπτο τελούνταν τα μυστήρια, δηλαδή κάποιες εργασίες ανώτερων νοών, κατευθείαν μνημένων από τις υπερβατικές δυνάμεις του Κόσμου, οι οποίες παραχωρούνταν στους ανθρώπους μέσα από σχολεία προορισμένα για τον σκοπό αυτό: η σοφία, στην Αίγυπτο, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τη γνώση του υπερβατικού, την οποία παραχώρησαν οι θεοί στους θνητούς, όχι απλώς για να την προσλάβουν και να ωφεληθούν εφήμερα από τις δυνατότητές της, αλλά για να την εξελίσουν⁹. Ήταν πράγματι σχεδόν ακατόρθωτο να καταφέρει κανείς να γίνει δεκτός σε αυτά τα σχολεία και να μαθητεύσει, ιδιαίτερα αν ήταν ξένος. Ο Θαλής όμως κατάφερε να εκπαιδευτεί από τους αρχαίους ιερείς της Αιγύπτου και χωρίς αναστολές υποστήριξε και τον Πυθαγόρα σε αυτό το βήμα για να εμβαθύνει στην υπερβατική γνώση¹⁰.

Πριν αναχωρήσει για την Αίγυπτο ο νεαρός Πυθαγόρας φεύγει από τη Σάμο και ταξιδεύει απέναντι στη Μίλητο την περίοδο που άρχισε να φαίνεται πως θα αναδυόταν μια εποχή τυραννικού πολιτεύματος. Η Μίλητος υπήρξε εμπορικός αντίζηλος της Σάμου. Μετά από κάποιο διάστημα συνέχισε το ταξίδι του προς τη γνώση που όπως μας περιγράφει ο Ιάμβλιχος ήταν αρκετά περιπετειώδης. Αν και μέσα από τα κείμενα του Ιάμβλικου αντλούμε πολλές πηγές για τον βίο του Πυθαγόρα, παρόλα αυτά δεν είναι λίγοι οι ερευνητές που ισχυρίζονται πως δεν είναι τίποτα εξακριβωμένο από αυτά που μας έχει αφήσει, ούτε μάλιστα και η ίδια του η ύπαρξη. Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι ο Ιάμβλιχος έγραψε αρκετούς αιώνες μετά τη γέννηση του φιλοσόφου. Επισημάνω εδώ ότι για τη ζωή του Πυθαγόρα δεν έχουμε σχεδόν καθόλου αναφορές από τον Ηρόδοτο. Αυτό που μας περιγράφει ο Ιάμβλιχος είναι πως κάποια στιγμή, από τη Μίλητο ο νεαρός φιλόσοφος επιβιβάζεται σε ένα εμπορικό πλοίο με προορισμό την Αίγυπτο. Οι ναυτικοί τον αποδέχτηκαν με σκοπό να τον πουλήσουν ως δούλο, όμως στη πορεία του ταξιδιού τα πράγματα άλλαξαν. Η όμορφη και ευγενική του στάση έκαναν το πλήρωμα να αισθανθεί μεγάλη οικειότητα, συμπάθεια και σεβασμό προς το πρόσωπό του. Ερμήνευσαν την ευνοϊκή πορεία του ταξιδιού, την μετριοπαθή του στάση και τη σιωπή του σαν σημάδι ενός σημαντικού ανθρώπου. Έτσι αφού έφτασαν στην Αίγυπτο τον προστάτεψαν και τον άφησαν ελεύθερο.

---

⁹ Ferguson K., *ό.π.*, σς 37-42.

¹⁰ Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., *ό.π.*, pg.224.

Φτάνοντας στον προορισμό του, ο Πυθαγόρας φαίνεται να ξεκινά την αναζήτηση σχολείων της γνώσης, όπως τον παρότρυνε ο δάσκαλός του. Τα πράγματα όμως δεν κύλησαν όπως τα περίμενε. Αναφέραμε και προηγουμένως ότι για έναν ξένο από την Ελλάδα, ήταν δύσκολο να γίνει αποδεκτός μαθητής σε αυτές τις αρχαίες σχολές. Έτσι, όποια σχολή έβρισκε, τον παρότρυνε να συνεχίσει τον δρόμο του αναζητώντας κάποια άλλη. Και κάθε φορά, τον απομάκρυναν έως ότου έφτασε στους ιερείς της Διόσπολης οι οποίοι σκέφτηκαν πως αν τον έβαζαν σε δύσκολες δοκιμασίες τότε θα έσπαγε και θα αποχωρούσε. Ο Πυθαγόρας όμως τα κατάφερε κερδίζοντας με την πειθαρχία του τον θαυμασμό των ιερέων. Με αυτό τον τρόπο φημολογείται ότι κατόρθωσε να εκπαιδευτεί και να λάβει τις γνώσεις που τόσο βαθιά επιθυμούσε. Η κοινότητα των αρχαίων ιερέων της Αιγύπτου ήταν μυστική και το ότι ένας Έλληνας κατάφερε να εισχωρήσει και να μαθητεύσει σε ένα ανώτερο επίπεδο σπουδών της εποχής ήταν μεγάλο επίτευγμα. Οτιδήποτε διδάχτηκε το μετέφερε έπειτα στην φιλοσοφία της αρχαίας Ελλάδας χωρίς να αφαιρέσει το πέπλο της μυστικότητάς του¹¹.

Από τις πηγές του Ιάμβλιχου γνωρίζουμε ότι ο Πυθαγόρας παρέμεινε στην Αίγυπτο για 22 χρόνια. Διδάχτηκε μαθηματικά, γεωμετρία, ιατρική, μαγεία. Υιοθέτησε την θεωρία της μετενσάρκωσης και όχι μόνον. Ο ίδιος ισχυριζόταν ότι μπορούσε να θυμηθεί τις προηγούμενες ζωές και τα επίπεδα εξέλιξής του. Αυτή είναι μία όψη του Πυθαγόρα που δεν γνωρίζουμε, δεδομένου ότι είναι χτισμένη σε φημολογίες και όχι σε γεγονότα. Σε κάθε περίπτωση ωστόσο, ο φιλόσοφος από τη Σάμο δεν θεωρούνταν ένας κοινός άνθρωπος αλλά ένα μύστης προς τις βαθύτερες περιοχές της γνώσης, δηλαδή, ένας άνθρωπος ιερός. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είχε ως ένα βαθμό κοινά με τους σημερινούς ασκητές που αφιερώνονται με αυστηρότητα σε έναν πιο εσωτερικό και πνευματικό βίο. Η φιλοσοφία του Πυθαγόρα δεν ήταν μόνο θεωρία αλλά τρόπος ζωής. Λέγεται πως ως «ημίθεος», ένα ανθρώπινο ον πιο εξελιγμένο από τα υπόλοιπα είχε την δυνατότητα να αντιληφθεί και να ακούσει τους ήχους που παράγει το ηλιακό μας σύστημα.

Κάποια στιγμή μετά από πολλά χρόνια, ο Πυθαγόρας φέρεται να συλλαμβάνεται από τους στρατιώτες του Καμβύση και να μεταφέρεται αιχμάλωτος στη Βαβυλώνα. Στη Βαβυλώνα μένει για 12 χρόνια και εμβαθύνει ακόμα περισσότερο στην επιστήμη των αριθμών, της μουσικής, της αστρονομίας και της γεωμετρίας. Ο Πυθαγόρας μέσα από μία σειρά ταξιδιών ανά τον κόσμο, αναζητώντας τη γνώση σε κοινωνίες και πολιτισμούς με σχολές φιλοσοφίας, στα πενήντα έξι του χρόνια ολοκληρώνει τον κύκλο σπουδών του και επιστρέφει στην πατρίδα του γεμάτος εμπειρίες και γνώσεις. Με την άφιξή του στη Σάμο, προσπαθεί να μεταδώσει τις γνώσεις του στους συμπατριώτες του. Αλλά οι Σάμιοι αδύνατο να κατανοήσουν το

---

¹¹ Ferguson K., *ό.π.*, σς 44-50.

βαθύ φιλοσοφικό του πλούτο και αισθάνθηκαν απογοήτευση παρά τον πρωταρχικό τους ενθουσιασμό και απέρριψαν τη διδασκαλία του σε κάθε επίπεδο. Όμως, ο φιλόσοφος είχε επιστρέψει με σκοπό να ιδρύσει στο νησί του μια σχολή φιλοσοφίας σύμφωνα με τα πρότυπα τα οποία διδάχθηκε και έτσι αποφάσισε να εκπαιδεύσει με ιδιαίτερο τρόπο ένα αγόρι που από την αρχή ξεχώρισε. Το αγόρι αυτό ήταν ο Ερατοκλής, ο πρώτος Σάμιος μαθητής του Πυθαγόρα. Ο Ερατοκλής ήταν ένα φτωχό παιδί της εποχής όμως στα μάτια του Πυθαγόρα ένας άξιος μαθητής. Έτσι, ο Πυθαγόρας του πρότεινε να μαθητεύσει κοντά του και σε κάθε εξίσωση που θα μάθαινε θα του έδινε χρήματα. Έτσι κι έγινε, μόνο που από μία στιγμή και μετά ο Ερατοκλής όντας ευγνώμων από τις γνώσεις που του λάμβανε ξεκίνησε να χρηματοδοτεί αυτός τον δάσκαλό του. Παρόλο που ο στόχος του φιλοσόφου για την δημιουργία της σχολής ξεκίνησε να ευδοκμεί, αμέσως μετά την κατασκευή του *Πυθαγόρου ημικύκλιου*, η πολιτική κατάσταση της Σάμου τον ώθησε να φύγει και να μετακομίσει στην Ιταλία. Εγκαταστάθηκε στον Κρότωνα όπου παρέμεινε σχεδόν 20 χρόνια¹².

Ο Πυθαγόρας, φτάνοντας στην Ιταλία αποκτά πληθώρα μαθητών ασκώντας πολύ μεγάλη επιρροή σε αυτούς. Εκεί καταφέρνει να ιδρύσει την Πυθαγόρεια σχολή, η οποία ήταν κάτι περισσότερο από φιλοσοφική σχολή. Όπως φαίνεται μάλιστα, η σχολή του Πυθαγόρα ήταν εκείνη που έθεσε τη ζωντανή σχέση μεταξύ μουσικής και ψυχής στην υπηρεσία της εκπαίδευσης και της ορθής ψυχικής διάπλασης¹³. Υπήρξε ωστόσο ο Πυθαγόρας ο πρώτος εμπνευστής της παραπάνω σχέσης; Οι απόψεις μελετητών συγκλίνουν περισσότερο, στο ότι οι απαρχές μιας τέτοιας αναζήτησης με παιδαγωγικό μάλιστα χαρακτήρα, τοποθετείται πολύ πριν τους πυθαγορείους. Ήδη η σύγκριση του ανώτερου ήχου των παραδοσιακών χορδόφωνων με τον οξύ και κατώτερο ήχο των αυλών είχε τεθεί ως μουσικό ζήτημα ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ., όπου οι επικοί και λυρικοί τραγουδιστές κατηγοριοποιούνταν αξιολογικά, ανάλογα με το είδος του μουσικού οργάνου που εκτελούσαν. Παρόλα αυτά, ο Πυθαγόρας έφτιαξε μια αδελφότητα γεμάτη μυστήριο και όσοι κατόρθωναν να γίνουν μαθητές του, έπειτα από προσωπική του επιλογή, τηρούσαν πειθαρχία, αυστηρότητα και σιωπή για χρόνια. Στον Κρότωνα μάλιστα, ο Πυθαγόρας ίδρυσε μία κοινότητα μαθητών, η οποία, για ένα διάστημα είχε ιδιαίτερη επιρροή στους εκπαιδευτικούς, κοινωνικούς και πολιτικούς κύκλους¹⁴. Στη συνέχεια ωστόσο, οι πολίτες στράφηκαν εναντίον του και ο Πυθαγόρας εξαναγκάστηκε να καταφύγει στο Μεταπόντιον της Κάτω Ιταλίας, όπου και απεβίωσε¹⁵.

---

¹² Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, Τόμος Α, Εκδόσεις Το Βήμα, σελ. 67-70.

¹³ Annemarie Jeannette Neubecker, *Η μουσική στην Αρχαία Ελλάδα*, Μετάφραση Μιρέλλα Σιμώτα-Φιδετζή, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1986, σ. 136.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 131.

¹⁵ Bertrand Russel, *Ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας*, Τόμος Α', Εκδόσεις Αρσενίδης, χχ, σελ. 77.

Υπάρχουν πολλές εκδοχές για τον θάνατο του Πυθαγόρα. Ο θάνατός του δεν στάθηκε εμπόδιο στην συνέχιση της φιλοσοφικής σχολής. Οι μαθητές του συνέχισαν να εργάζονται με το ίδιο μοντέλο που ο δάσκαλός τους, τους είχε αφήσει. Βέβαια, ζούσαν μαζί σε ένα πολύ κλειστό και αυστηρό κύκλο, διατηρούσαν σιωπή και μυστήριο γύρω από το ποιοι πραγματικά ήταν και τί διδασκόντουσαν. Η κοινότητα του Πυθαγόρα επέζησε στη νότια Ιταλία παρά τις εχθρικές επιθέσεις που δέχτηκαν από τον εξωτερικό κόσμο. Γνωστός Πυθαγόρειος τον 5^ο αιώνα π.Χ. είναι ο Ίππασος από τον Μεταπόντιο όπου ενδέχεται να υπήρξε δάσκαλος του Ηράκλειτου. Με το πέρασμα του χρόνου γεννιέται ακόμα ένα σπουδαίο πρόσωπο της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, ο Πλάτων. Ο Πλάτων φαίνεται να είχε μεγάλη περιέργεια να εμβαθύνει στον κόσμο του πυθαγόρειου βίου. Αναζητούσε ποιος ήταν στα αλήθεια αυτός ο περίφημος φιλόσοφος που προκάλεσε αντιδράσεις. Είναι ιστορικό γεγονός πως ο Πλάτων με τα ταξίδια στον Τάραντα ήρθε σε επαφή με τον γνωστό πυθαγόρειο Αρχύτα. Μία χαρακτηριστική πυθαγορική θεωρία, *η μουσική των σφαιρών*, μεταβιβάστηκε και επηρέασε την Πλατωνική κοσμοαντίληψη αφήνοντας το ισχυρό αποτύπωμά της. Σύμφωνα με αυτή την ιδέα οι πλανήτες παράγουν αρμονική σύνθεση και μελωδία κατά τη διάρκεια της κίνησής του¹⁶. Στον Τίμαιο μάλιστα, περιγράφοντας τη δημιουργία της ψυχής του Κόσμου, αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ο δημιουργός, κατηγοριοποίησε τα μέρη της ψυχής, σύμφωνα με λογικές αναλογίες, οι οποίες, αντιστοιχούν με τους τόνους μιας κλίμακας. Ωστόσο, στην Πολιτεία φαίνεται να απομακρύνεται από αυτή την μέθοδο των πυθαγορείων, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον του στη μουσική που εκτελείται¹⁷.

Όσον αφορά στον θάνατο του Πυθαγόρα, υπάρχουν πολλές αναφορές, όλες αμφιλεγόμενες και χωρίς τεκμήρια. Θα παραθέσουμε εδώ μία από τις πιο συγκλονιστικές ιστορίες που αναφέρονται στο θάνατό του και εμπνέουν το σεβασμό μας για την πυθαγόρεια κοινότητα. Σύμφωνα με τον Πορφύριο μια μέρα ο Πυθαγόρας μαζί με την ομάδα του βρίσκονταν στο σπίτι του Μίλωνα έως ότου συνειδητοποιήσαν ότι οι εχθροί τους δεν άργησαν να επιτεθούν βίαια προς το μέρος τους γεμίζοντάς το με φλόγες και φωτιά. Η ιστορία θέλει τους πιο αφοσιωμένους μαθητές του να πέφτουν στις φλόγες για να φτιάξουν γέφυρα που θα έσωζε τον Πυθαγόρα. Έτσι κι έγινε μόνο που πολλοί είχαν σκοτωθεί και λίγοι κατάφεραν να σωθούν. Ο Πυθαγόρας τράπηκε σε φυγή αλλά οι προηγούμενες βιαιπραγίες έκαναν τους κατοίκους σε κάθε σταθμό να αρνούνται να του δώσουν άσυλο για να μην προκληθούν αντιδράσεις. Εν τέλει, ο Πυθαγόρας βρίσκει καταφύγιο στο ναό των Μουσών όπου και πεθαίνει από αστία¹⁸.

Οι λόγοι που πολλά γεγονότα γύρω από την ζωή και το έργο του Πυθαγόρα αμφισβητούνται είναι πολλοί. Αρχικά, στην εποχή του κρατούσε μία μυστικιστική

---

¹⁶ Ferguson K., *ό.π.*, σς 192-198.

¹⁷ Annemarie Jeannette Neubecker, *ό.π.*, σ. 32.

¹⁸ Ferguson K., *ό.π.*, σς 124-129.

στάση ζωής. Είναι πιθανόν πριν επιστρέψει στη Σάμο, να μην ήταν τόσο γνωστός. Επίσης, φέρνοντας νέες ιδέες από άλλους πολιτισμούς προκάλεσε αντιδράσεις και αφού πέρασαν αρκετοί αιώνες γράφτηκαν κείμενα που αφορούν την ζωή του. Ωστόσο, θα προσπαθήσουμε να στηριχτούμε σε αυτά που έχουμε.

Στις μέρες μας, ο Πυθαγόρας είναι γνωστός στους περισσότερους μέσα σε ένα πλαίσιο εξωτερικό και επιφανειακό. Ο πιο γνωστός του συνειρμός είναι το Πυθαγόρειο Θεώρημα. Ελάχιστοι γνωρίζουν για το βάθος και την αξία της φιλοσοφικής του σκέψης. Τώρα, για να αντιληφθούμε όμως την φιλοσοφία του είναι σημαντικό πρώτα να κατανοήσουμε τη ζωή του, να εστιάσουμε στον τρόπο που μεγάλωσε, εκπαιδεύτηκε καθώς και το πώς κατόρθωσε να μεταβιβάσει πολύτιμες γνώσεις. Ο Πυθαγόρας ανέπτυξε ένα ευρύ φάσμα γνώσεων: φιλοσοφία, επιστήμη, θεωρία των αριθμών, μουσική, μεταφυσική ακόμα και θρησκεία σε ένα πλαίσιο έντονου μυστικισμού¹⁹.

2.1 Ίδρυση της σχολής και φιλοσοφική παιδεία

Ο Ιάμβλιχος υποστηρίζει ότι όταν ο Πυθαγόρας έφτασε στο Κρότωνα, μόνο από την πρώτη του διάλεξη απέκτησε εξακόσιους μαθητές. Ανάμεσα σε αυτούς και γυναίκες, καθώς ο φιλόσοφος τις εκτιμούσε και έδειχνε απόλυτο σεβασμό προς αυτές, πράγμα που ξεχώρισε για εκείνη την εποχή. Αυτοί οι άνθρωποι συγκλονίστηκαν τόσο βαθιά από τον φιλόσοφο που από εκείνη τη στιγμή και έπειτα αποφάσισαν να γίνουν «πιστοί» ακόλουθοί του και να συνεργάζονται μεταξύ τους με αγάπη σαν να είναι μια πνευματική οικογένεια. Για τους «ακουσματικούς»²⁰ ο Πυθαγόρας ήταν ένας πνευματικός ηγέτης και όπως είδαμε πιο πάνω δεν είναι λίγες οι φορές που υποστηρίχθηκε πως είχε θεία καταγωγή. Οι υποστηρικτές του ήταν κάτι περισσότερο από απλοί οπαδοί. Μεταμορφώθηκαν σε ανθρώπους με ηθικές αξίες καθώς προσέφεραν τις περιουσίες τους για το κοινό όφελος²¹.

Υπήρχαν δύο ειδών μαθητές στη σχολή του. Ο Ιάμβλιχος τους διαχωρίζει σε ακουσματικούς και μαθηματικούς. Υπάρχει μία πανέμορφη ιστορία που φανερώνει την ποιότητα της σχέσης των Πυθαγορείων μεταξύ τους. Κάποια στιγμή ένα μέλος της πυθαγορικής στοάς εν ονόματι Φιντίας, κατηγορήθηκε για προφανή συνωμοσία εναντίον του Διονυσίου με αποτέλεσμα να καταδικαστεί σε θάνατο. Ο Φιντίας

---

¹⁹ Γεράσιμος Κ., *Η μουσική των Σφαιρών*, Εκδόσεις Δαιδάλεος, σς 35-36.

²⁰ Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, Τόμος Α, Εκδόσεις Το Βήμα, σελ. 131, «ήταν ακροατές σε μία μόνο διάλεξη όπως λένε, την πρώτη που έδωσε... όπου περισσότεροι από δύο χιλιάδες παρακολούθησαν τους λόγους του... δεν επέστρεψαν πάλι στα σπίτια τους, αλλά έκτισαν τεράστιο οίκημα ομαδικών ακροάσεων και ίδρυσαν την αποκαλούμενη σε όλους Μεγάλη Ελλάδα».

²¹ Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, Τόμος Α, Εκδόσεις Το Βήμα, σς 131-135.

παρακάλεσε τον Διόνυσο να του δώσει λίγο χρόνο να τακτοποιήσει κάποια σημαντικά ζητήματα πριν εκτελεστεί. Ο Διόνυσος το δέχτηκε υπό τον εξής όρο: να έρθει κάποιος άλλος πυθαγόρειος μαθητής στη θέση του. Ο Δάμων, φίλος του Φιντία αποφάσισε με θάρρος και σφοδρή εμπιστοσύνη στον σύντροφό του να εγγυηθεί για αυτόν και να πάρει τη θέση του σε περίπτωση που δεν επέστρεφε. Φυσικά, όλοι περίμεναν πως ο Φιντίας θα τρεπόταν σε φυγή και έτσι θα θυσιαζόταν κάποιος άλλος εις βάρος του. Παρόλο που κανείς δεν το πίστευε ο Φιντίας μέχρι το απόγευμα είχε επιστρέψει. Αυτό εντυπωσίασε τόσο βαθιά τον Διόνυσο που έτρεξε να τους αγκαλιάσει και μάλιστα τους ζήτησε να τον αποδεχτούν και αυτόν ως μέλος της φιλίας τους²².

---

²² Ferguson K., *ό.π.*, σελ. 191.

2.2 Η φιλοσοφία της αρμονίας

Στην αρχαία ελληνική φιλοσοφία υπήρχε η πεποίθηση πως στον άνθρωπο η ανώτερη φύση του είναι το Αγαθό. Όταν ο άνθρωπος ανεβάσει συνείδηση τότε μπορεί να συλλάβει το Αγαθό σε ένα ανώτερο βαθμό γνώσης. Διότι, αυτό είναι μια ποιότητα που ενυπάρχει μέσα στο άυλο κομμάτι του, την ψυχή του. Μέσα σε αυτό πηγάζει η αρμονία. Η αρμονία λοιπόν βρίσκεται μέσα στο Αγαθό ενώ η δυσαρμονία είναι ένας κατώτερος βαθμός γνώσης του, μιας εξωτερικής ή υλικής φύσης. Κατά τον Ηράκλειτο αρμονία είναι η σύνθεση των αντιθέτων. Το ότι υπάρχουν διαφορετικότητες ωθεί τα πράγματα στην ένωση και είναι σημαντικά για την παγκόσμια τάξη. Πρόκειται για τη στιγμή ένταξης της έννοιας της διαλεκτικής, ως διαδικασίας σύνθεσης των αντιθέτων, στον στοχασμό των προσωκρατικών φιλοσόφων: σε συνέχεια της σύγκρουσής τους, οι συμπαντικές δυνάμεις, επανασυντίθενται σε ενότητα, ωστόσο κατά τρόπο εντελώς διαφορετικό από την αρχική τους κατάσταση: στη νέα στιγμή της σύνθεσής τους, οι δυνάμεις της ύλης έχουν αφομοιώσει και μετασχηματίσει συνδέσεις διαφορετικές και περισσότερο πλούσιες από εκείνες της αρχικής τους θέσης, έχοντας δημιουργήσει μία νέα εξισορρόπηση, μία νέα αρμονία στο περιβάλλον τους²³.

Αυτή η νέα θέση, ως σύνθεση των αντιθέτων, η οποία έχει προκύψει, όχι ειρηνικά, αλλά ως αντίθεση μεταξύ διαφορετικών στιγμών (θέση-αντίθεση), σύμφωνα με τους πυθαγορείους, δεν προκύπτει τυχαία, αλλά διαμέσου της επέμβασης μίας «διορθωτικής» κατά κάποιο τρόπο παρέμβασης του σύμπαντος, η οποία αναγνωρίζει ως πραγματικότητα μόνον ό,τι είναι σύμφωνο προς την τάξη της. Και αυτή η τάξη είναι η αρμονία, δηλαδή η κατεξοχήν κατάσταση ισορροπίας, η οποία ενοποιεί και δεν διχάζει. Η ετερότητα, εν προκειμένω, σύμφωνα με τους πυθαγορείους, δεν είναι μία κατάσταση μόνιμη, ενώ ο μόνος τρόπος να εκληφθεί ως τέτοια είναι μόνον εάν θεωρηθεί ως μέρος της διαδικασίας ενοποίησης. Και ο τρόπος ένταξης της ετερότητας στην ομοιογένεια, σύμφωνα με τους πυθαγορείους είναι η σύγκρουσή της με την αντίθεση, σε έναν άνισο αγώνα, ο οποίος είναι προγραμματισμένος να λήξει με τον θρίαμβο της ομοιογένειας, δηλαδή της εξισορρόπησης.

Έτσι λειτουργεί η αρμονία: προκαλεί τη μάχη μεταξύ των αντιθέτων, αλλά ως «ζωντανή» συμπαντική δύναμη, όπως την κατανοούσαν οι πυθαγόρειοι, δεν δημιουργεί απώλειες, αλλά μόνον συνθέσεις. Ό,τι επομένως αποσυντίθεται και χάνεται δεν είναι τα στοιχεία της φύσης, αλλά οι μεταξύ τους συνδέσεις: τα στοιχεία συντίθενται, υλοποιούνται στις αρχικές τους καταστάσεις, δηλαδή διαλύονται και επανασυντίθενται. Ο νόμος της αρμονίας επομένως, όπως τον αντιλαμβάνονταν οι πυθαγόρειοι, δεν ήταν καταστροφικός, δεδομένου ότι στη φύση δεν υπάρχει η έννοια της καταστροφής, αλλά της ανακύκλωσης των όρων της. Και δεδομένου ότι

---

²³ Τσάκαλης Α., *Πυθαγόρας, Ο αρχηγέτης των φιλοσόφων*, εκδόσεις Dharma, σελ. 106-107.

οι όροι της φύσης, κατά την πρωταρχική τους κατάσταση είναι ενέργεια, η ύλη εκτονώνεται σε ενέργεια, μέσα από μία διαδικασία, η οποία σε εμάς φαντάζει ως καταστροφή ή διάλυση. Δεν είναι λοιπόν διάλυση, κατά τον τρόπο που προσλαμβάνουμε και αντιλαμβανόμαστε εμείς διαμέσου των ατελών αισθήσεών μας, η αντίθεση, αλλά επαναδιατύπωση των όρων της ενέργειας που μετατρέπεται σε ύλη. Θα περάσουν αρκετοί αιώνες, προκειμένου ο Αριστοτέλης να καταστήσει την έννοια της ενέργειας συναφή ως προς τη φιλοσοφία του: η ανώτατη αυτή αρχή της μεταφυσικής, το άυλο ακίνητο κινούν, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη αποτελεί ενέργεια καθαρή, δηλαδή ενέργεια χωρίς δυνατότητα²⁴.

Η σύνδεση του κάλλους και της αρμονίας είναι αναπόσπαστο μέρος του Αγαθού. Η έλλειψη αρμονίας δεν μπορεί να ανήκει στη σφαίρα της φυσικότητας διότι φυσικό είναι όλα να τείνουν προς την ισορροπία και την τάξη. Όταν έχουμε δυσαρμονία εκλαμβάνουμε τον ελάχιστο βαθμό αρμονίας και κάλλους. Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να απαντήσουμε και στο ερώτημα που μας απασχόλησε. Με βάση την μεταφυσική, ο λόγος που ο άνθρωπος μπορεί να εκλάβει ήχους αρμονικούς είναι η ύπαρξη της ψυχής που αποτελείται από μία ποιότητα που την ωθεί προς την αρμονία διότι ο απώτερος σκοπός της είναι να φτάσει στο Αγαθό.

Οι πηγές συγκλίνουν υπέρ του γεγονότος, ότι η βασική θεωρία γύρω από το ότι ο κόσμος είναι αρμονία και αριθμοί, ανήκει στους πυθαγορείους ή κατά πάσα πιθανότητα, στον ίδιο τον Πυθαγόρα. Πρέπει επομένως, να υπάρχει κάποια ιδιαίτερη συνείδηση μεταξύ, όταν ο Πυθαγόρας και η σχολή του ερμήνευσαν αυτή τη σχέση σε σχέση με το γεγονός, ότι διαμέσου της μουσικής μπορεί να χειραγωγήθει η ψυχή²⁵. Στο σημείο αυτό εμβάλλει έντονα η μεταφυσική και οι μυστηριώδεις σχέσεις ανάμεσα στη μουσική και στον άνθρωπο: η σωματική και η ψυχική κατάσταση του ανθρώπου, είναι δυνατόν να επηρεαστούν, με την προϋπόθεση ότι θα χρησιμοποιηθούν τρόποι και αρμονίες ανάλογες με εκείνες του ουρανού και των ουρανίων σωμάτων. Τί είναι αυτό που ωθεί τα πράγματα να συνυπάρχουν σε μία τάξη; Πώς οι αναλογίες αυτού του κόσμου, στη φύση και στο σύμπαν είναι τόσο ισορροπημένες; Ετυμολογικά, προέρχεται από το ρήμα αρμόζω που σημαίνει «συνδέω», «ταιριάζω». Για τους Πυθαγόρειους αρμονία είναι η κοσμική αρχή που διέπει τα πάντα. Η αρμονία συνδέεται και με την λέξη αρετή. Ερμηνεύοντας τη θεωρία των πυθαγορείων, ο Πλάτων θεωρεί ότι η αρετή είναι η εσωτερική αρμονία της ψυχής. Όταν τα μέρη της ψυχής συνεργάζονται αρμονικά και βρίσκονται στην κατάλληλη θέση τότε η ψυχή ενός ατόμου κατορθώνει να γίνει δίκαιη και ενάρετη. Αρετή είναι η ηθική αριστεία, η σωφροσύνη, η ανώτερη ποιότητα στα όντα. Ήταν φυσικό, μία προσπάθεια αντικατάστασης της μεταφυσικής από τον διασκεπτικό κανόνα σύμφωνα με τα πρότυπα των πυθαγορείων, να

---

²⁴ Δημήτριος Δακρότης, *Η βούληση της γνώσης και της πράξης*, Εκδόσεις Ελκυστής, Θεσσαλονίκη, 2020, σ. 60.

²⁵ Annemarie Jeannette Neubecker, *ό.π.*, σ. 137.

δημιουργήσει εννοιολογική, ιδεολογική και γενικότερα πολιτισμική σύγχυση στους στοχαστές των επόμενων περιόδων, οι οποίοι παρόλο που διέβλεπαν μία ενιαία λογική αρχή στην έννοια των πυθαγορείων, εντούτοις η εννοιολογική ερμηνεία των όρων, αλλά και το πλαίσιο του «ακατανόητου» των αρχών που διέπουν αυτούς τους όρους, τους ώθησε σε μία νέα μεταφυσική.

Ακόμη και στους χρόνους του Διαφωτισμού, ο David Hume, στο δοκίμιό του περί αθανασίας της ψυχής, αναρωτήθηκε πώς είναι δυνατόν, η έννοια της ουσίας που έχουμε εμείς για τη φύση, δηλαδή ως ενέργεια, να είναι συγκεχυμένη και σε μεγάλο βαθμό ακατανόητη, ενώ η εικόνα που δημιουργούμε εμείς για την ενέργεια, εμπειρικά, είναι κάτι ακατανόητο, καταλήγοντας στο συμπέρασμα, ότι εφόσον η ουσία ως ενέργεια είναι εντελώς συγκεχυμένη και ατελής και εφόσον δεν έχουμε καμία εμπειρική εικόνα γύρω από αυτή, σημαίνει ότι η ύλη και ο νους, είναι άγνωστες ποιότητες για τον νου²⁶. Επανερχόμαστε στον Πλάτωνα, για να παρατηρήσουμε ότι η αρμονία, ως αξία, στην πραγματικότητα αντλούσε το νόημά της από μία ασύλληπτη από την εμπειρία, ποιότητα, επομένως η από μέρους του αποσαφήνιση του συμπλέγματος μεταξύ των όρων της πρακτικότητας και της αρμονίας, ακόμη και παρατηρούμενες μέσα από το αντικείμενο της μουσικής, ως τέχνης των ήχων, προσέκρουε σε εννοιολογικούς συμφυρμούς²⁷. Ο Πλάτων, επομένως, αναφέρεται στους πυθαγορείους σε σχέση με τα ηθικο-θρησκευτικά και τα φιλοσοφικο-επιστημονικά στοιχεία²⁸.

Είναι ένα τυχαίο γεγονός πως τα πράγματα λειτουργούν με ένα τρόπο συγκεκριμένο που να τους ταιριάζει; Για παράδειγμα, το ηλιακό μας σύστημα έχει έναν συγκεκριμένο μηχανισμό που το ωθεί στο να κινείται με μία τάξη και αυτό συμβάλει στην επιβίωσή του. Η αρμονία δεν είναι κάτι που συναντάμε μόνο σε μια μουσική σύνθεση. Βρίσκεται σε όλα όσα μας περιβάλλουν και μπορούμε να την αντιληφθούμε ως ένα βαθμό. Η αρμονία αποτυπώνεται σε ένα ηλιοβασίλεμα ή στη θάλασσα. Υποθέτουμε, πως υπάρχει ένας Δημιουργός και σε κάθε δημιουργημά του αντανakλάται η πρωταρχική ομορφιά που γεννιέται από την αρμονία. Οι αισθήσεις μας εκλαμβάνουν την αρμονία και το όμορφο με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Οι αισθήσεις μας ωστόσο θα μας έλεγε ο Πλάτωνας, ότι μας παραπλανούν και οτιδήποτε εκλαμβάνουμε είναι στη σφαίρα του νοητού και όχι του ιδεατού. Η αρμονία είναι Ιδέα, ενώ ό,τι προκύπτει από τις αισθήσεις μας και το αντιλαμβανόμαστε αρμονικό ή όμορφο είναι κάποια αντανάκλαση, δηλαδή μία μίμηση του τί εστί αληθινά όμορφο και αρμονικό. Είναι η Ιδέα που εκφράζεται και παράγεται σε μορφές, σε άλλες όψεις εξωτερικές, όχι όμως η αρχέτυπη.

---

²⁶ Δημήτριος Δακρότης, *Η βούληση της γνώσης και της πράξης*, Εκδόσεις Ελκυστής, Θεσσαλονίκη, 2020, σελ. 73.

²⁷ Στο ίδιο, σελ. 73.

²⁸ Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., ό.π., pg.214.

Ο άνθρωπος, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, μπορεί να συλλάβει εκφάνσεις των Ιδεών, αλλά χωρίς ωστόσο να μπορεί να τις ορίσει²⁹. Αυτή η διάσταση μεταξύ του ατελώς εννοημένου ως πραγματικού ή εν δυνάμει πραγματικού είναι το κατεξοχήν σημείο προσέγγισης αυτής της εργασίας, υπό τη σκέψη των πυθαγορείων ή -σύμφωνα με ατελείς επομένως ανυπόστατες πληροφορίες- υπό την μυστηριώδη προσωπικότητα του Πυθαγόρα. Άλλωστε, η μεταφυσική αναφορά στο πρόσωπο του Πυθαγόρα, ως ανθρώπου-«ημίθεου», ο οποίος είχε την δυνατότητα να υπερβεί την ανθρώπινη αδυναμία στην πλάνη των αισθήσεων και να βιώσει κάτι ασύλληπτο, ακούγοντας τη μουσική των σφαιρών, είναι δηλωτική του σκιάδους τοπίου κατανόησης μεταξύ της πραγματικότητας και του τρόπου ερμηνείας της με βάση ασύλληπτες αρχές. Θα μπορούσαμε επομένως να πούμε, ότι οι μεταφυσικές περιγραφές του προσώπου του Πυθαγόρα υπό ένα πρίσμα πολιτισμικό, το οποίο κινούνταν ανάμεσα στη φαντασία και την πραγματικότητα, μη μπορώντας να απαγκιστρωθούν από τον κανόνα του μεταφυσικού μανδύα του παρελθόντος, προσπάθησαν να αγγίξουν τις παρυφές της αισθητικής και λογικής γνώσης συμβολικά, εκδηλώνοντας έτσι μία απαίτηση για διεύρυνση των ορίων της Αισθητικής, υπό το πρίσμα των λογικών διευθετήσεων³⁰.

Πώς όμως σύμφωνα με τους πυθαγόρειους, ο Πυθαγόρας «άκουγε» την συμπαντική μουσική; Για να απαντήσουμε στο παραπάνω ερώτημα, θα πρέπει να δούμε το πώς αντιλαμβάνονταν οι Έλληνες στοχαστές κυρίως της προσωκρατικής περιόδου, τη σχέση μεταξύ θεωρίας και πράξης, δηλαδή μεταξύ αισθητικο-λογικής σύνδεσης και πρακτικότητας, δηλαδή βούλησης. Είναι αποδεκτή η αλήθεια ότι κάτι ωθεί τα ουράνια σώματα και τους πλανήτες στο ορατό σε εμάς σύμπαν, σε μια συνεχόμενη κίνηση. Ο Πυθαγόρας υποστήριξε ότι κατά τη διάρκεια αυτής της κίνησης παράγεται αρμονική μουσική. Αυτή είναι η μουσική των σφαιρών του Πυθαγόρα, την οποία ο ίδιος όπως φαίνεται ισχυριζόταν ότι μπορούσε να διαισθανθεί, να κατανοήσει και να ακούσει. Υπάρχει ένας συνδυασμός των πλανητών. Κάθε πλανήτης αντιστοιχεί σε μία νότα ή αλλιώς δόνηση η οποία κατά την ροή της επιφέρει συχνότητες και ήχους.

---

²⁹ Suzanne Stern-Gillet, «Ancient philosophy: from Thales to Aristotele», published in *Fundamentals of philosophy*, ed. John Shand, Routledge, New York, 2003, pg. 145.

³⁰ Δημήτριος Δακρότης, *Η ατομική βούληση ως αρχή της πρακτικότητας*, εκδόσεις Ελκυστής, Θεσσαλονίκη, 2025, σελ. 20.

2.3 Η μουσική των σφαιρών

Στην πυθαγόρεια φιλοσοφία ερχόμαστε σε επαφή με ιδέες που δύσκολα μπορούν να γίνουν αποδεκτές και αληθινά αντιληπτές από τους αναγνώστες. Θα μπορούσαμε να αποσαφηνίσουμε τους νόμους του σύμπαντος με έναν εσωτερικό τόνο και πιο μυστικιστικό, όπως συναντούμε στους Πυθαγορείους. Πιθανόν η αδυναμία μας να μην έγκειται στην απουσία τεχνολογικών μέσων, κάθε άλλο. Τα τεχνικά επιτεύγματα αυξάνονται όλο ένα και περισσότερο στην σύγχρονη εποχή. Ωστόσο, σε αυτό το σημείο θα βρεθούμε σε μία κρίσιμη σύγκριση: Στις μέρες μας ο άνθρωπος εξελίσσει το τεχνολογικό περιβάλλον για να καταφέρει να επιβιώσει ως είδος, για να έχει μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στον χρόνο, για αυτό και χρησιμοποιούνται όλο και πιο πρωτότυπες λύσεις που θα του εξασφαλίσουν ένα «βολικό» πρόγραμμα προς αυτή την κατεύθυνση. Αλλά με αυτό τον τρόπο σταδιακά απομονώνεται στην χρήση της επιστήμης, για τους δικούς του σκοπούς καθημερινής διευκόλυνσης: ο άνθρωπος, σήμερα, έχει πάψει να είναι εμπνευστής και δημιουργός της πραγματικότητας, δηλαδή προγραμματιστής, και έχει καταστεί μόνον χειριστής της. Επόμενο είναι, ο άνθρωπος, να αποστασιοποιείται από την περιοχή της πραγματικής γνώσης και να εισέρχεται σε έναν κόσμο εικονικό, όμοιο με εκείνο των πλατωνικών αντανakλάσεων της πραγματικότητας.

Αυτή η «τρίτου βαθμού μίμηση (εάν θεωρήσουμε ότι η πραγματικότητα της τέχνης είναι δεύτερου βαθμού μίμηση, σύμφωνα με τον Πλάτωνα), απομακρύνει ακόμη περισσότερο τον νου, από την αποσαφήνιση των όρων της πραγματικότητας. Με αυτό ως δεδομένο, δεν θα ήταν απίστευτο το εξής συμπέρασμα: η κριτική σκέψη σε λίγα χρόνια θα μετατραπεί από ανθρώπινη λειτουργία σε υπερβατική δύναμη εφόσον η σπανιότητα και η μακρινή εποπτεία της από την αντίληψη, δεν θα μπορεί να την ορίσει διαφορετικά. Αυτό το σενάριο ίσως να φέρνει απαισιοδοξία για τον μέλλον του ανθρώπου, δεδομένου ότι οι «φιλόσοφοι» θα είναι οι προγραμματιστές της εμπειρίας, ενώ οι «χειριστές», η συντριπτική πλειοψηφία των καθημερινών ανθρώπων. Είναι αυτός ένας επιπλέον λόγος, σε αυτή την τόσο οριακή εποχή για το είδος μας να δώσουμε για άλλη μια φορά ιδιαίτερη βαρύτητα στους αρχαίους φιλοσόφους και κυρίως στους προσωκρατικούς και σε ότι αυτοί δίδαξαν.

Έτσι λοιπόν οι πυθαγόρειοι, αντιλαμβάνονταν τη σχέση μεταξύ θεωρίας και πρακτικής: η πρώτη, ως σύνδεση μεταξύ θεότητας και ορατού, ενώ η δεύτερη ως ενεργητική κατάσταση της βούλησης. Η πρώτη μιλά για πραγματικότητα μέσα από ένα σχετικιστικό πρίσμα αποσαφήνισης των εννοιών, δεδομένου ότι οι έννοιες κινούνται μεταξύ πραγματικού και υπερβατικού, δηλαδή τα νοήματά τους δεν είναι απόλυτα, αλλά σύνθετα και -κατά κάποιο τρόπο- αινιγματικά στην αποσαφήνισή τους. Η αποσαφήνιση, υπό αυτή την οπτική, εξαρτώνται από τις συνθήκες της πραγματικότητας, οι οποίες, όπως είπαμε δεν είναι επαρκώς ορισμένες, τουλάχιστον στα έσχατα σημεία των αναλύσεών τους, όπου η εικόνα της αλήθειας

συντίθεται μεταξύ της σφαίρας του πραγματικού και του υπερβατικού. Προκειμένου να «διασώσει» την έννοια, η πρακτικότητα της βούλησης, προσπαθεί να ορίσει στο πεδίο της ζώσας πραγματικότητας τις παραπάνω σχέσεις, τουλάχιστον στο επίπεδο που μπορεί να το καταφέρει. Το παραπάνω, ως αληθοφάνεια της αποσαφήνισης των εννοιών, παρατηρεί και ο Αριστοτέλης στην τεχνική του παραστατικού λόγου, στην αληθοφάνεια που καταστάλαζε στο πνεύμα των ανθρώπων μέσω της παράδοσης των Σοφών, της πλειοψηφίας, της τρέχουσας κοινής γνώμης³¹. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, σε έναν διαλεκτικό λόγο, το αληθοφανές δεν αντιστρατεύεται καμία από τις αρχές του. Δεν αντιστοιχεί σε αυτό που ήταν μέχρι τώρα γνωστό, ούτε σε ό,τι θα έπρεπε να είναι γνωστό, πράγμα που προκύπτει από την επιστήμη. Θεμελιώνοντας μία -κατά κάποιο τρόπο- αισθητική του κοινού, ο Αριστοτέλης καταλήγει στο ότι η αληθοφάνεια δεν εκφράζεται καθόλου με δηλώσεις αρχών, εφόσον αυτό που υπονοείται, συνδέεται με κάποια μέθοδο, η οποία είναι υποκειμενική, την οποία στα όριά της αντιλαμβανόμαστε ως παραλογισμό, μεταφυσική κλπ³².

Στην εποχή του Πυθαγόρα βρίσκουμε αναφορές για μυστήρια, εσωτερισμό, μαγεία, επιστήμη κ.α. Σύμφωνα με το μυθικό πρόσωπο του Πυθαγόρα, λέγεται πως δεν υπήρξε στην εποχή του ένας επιστήμονας που δημιουργούσε ψηφιακά μέσα για να εξελιχθεί, αλλά εκπαιδεύει τους ανθρώπους με τάση να εξελίσσονται βασιζόμενοι στις δικές τους δυνάμεις, δηλαδή σε υπερβατικές ικανότητες. Ο Πυθαγόρας αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός ανθρώπου που θα αποκτήσει την ιδιότητα να εκπαιδεύει και να αναπτύσσει το δικό του σύστημα, «το δικό του σύμπαν», αφού το ανθρώπινο σώμα και τα μέρη του μοιάζουν σε μεγάλο βαθμό με το ηλιακό μας σύστημα, με την φύση. Πολλοί πολιτισμοί, παραδόσεις, μυθολογίες και θρησκείες μας έχουν αποσαφηνίσει πως ο άνθρωπος ως οντότητα και είδος βρίσκεται στα στάδια ζώου-ανθρώπου ή ανθρώπου-θεού. Ο Πυθαγόρας και πολλοί άλλοι αρχαίοι σοφοί βρισκόντουσαν στην συγκεκριμένη κατηγορία ανθρώπων που είχαν την δύναμη να δράσουν σύμφωνα με ένα στάδιο εξέλιξης του ανθρώπου πιο υπερβατικό. Ένα παράδειγμα για τον Πυθαγόρα είναι το ότι οι ανεπτυγμένες του αισθήσεις του προσέδιδαν την ευκαιρία να διαισθάνεται και να προσλαμβάνει δονήσεις που παράγουν ήχους από το ηλιακό μας σύστημα. Για αυτό τον λόγο και πολλοί ερευνητές μας γράφουν ότι ο Πυθαγόρας μπορούσε να ακούσει μία υπέρτατη μελωδία, το μουσικό άσμα που κυμάτιζαν οι πλανήτες με την περιφορά τους.

Η θεωρία της μουσικής των σφαιρών είναι ένα από τα σημαντικότερα επιστημονικά επιτεύγματα που μας έχει δωρίσει η αρχαία σοφία. Σύμφωνα με αυτήν, κατά τη διάρκεια της κίνησης των πλανητών παράγεται ένας αρμονικός ήχος, μία

---

³¹ Barthes Roland, *Κριτική και αλήθεια*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1972, σελ. 14.

³² Στο ίδιο, σελ. 15.

συγκεκριμένη μελωδία και μουσική. Αυτή η ιδέα, όσες φορές και να ειπωθεί δεν παύει ποτέ να συγκλονίζει και να προκαλεί δέος. Με κάθε περιφορά, οι πλανήτες ωθούνται από μία κινητήριο δύναμη που τις πυροδοτεί σε μία αστραπιαία κίνηση γεμάτη με δόνηση και συχνότητες που σχηματίζουν ήχους, δηλαδή μουσικές νότες. Με αποτέλεσμα κάθε φορά που λειτουργεί και βρίσκεται σε ροή η περιφορά των πλανητών να δημιουργείται μία μουσική σύνθεση. Αλήθεια, πώς εφευρέθηκε η μουσική; Είναι μια εν δυνάμει πρωτοπορία της ανθρώπινης κατασκευής ή ένα ανώτερο στάδιο κοσμικής τάξης που μας εμπνέει; Αυτό είναι ένα θεμελιώδες ζήτημα για την φιλοσοφία και την επιστήμη. Οι προσωκρατικοί συνέδεαν τον άνθρωπο με το σύμπαν, ο άνθρωπος ως μικρόκοσμος ενώ το σύμπαν ως μακρόκοσμος. Αντιθέτως, σήμερα, απουσιάζει από την ολική μας νοοτροπία η αντίληψη πως όπως είναι στον ουρανό, στον μη ορατό κόσμο ή στον κόσμο των ιδεών έτσι είναι τα πράγματα και στην εσωτερική μας φύση. Εάν αυτό ήταν αντικειμενική αλήθεια τότε θα είχαμε τη δύναμη να κάνουμε ένα βήμα ως προς την ανθρώπινη εξέλιξη επειδή θα κατανοούσαμε τον μηχανισμό του ατόμου και εφόσον θα λειτουργούσε με τον ίδιο τρόπο που λειτουργεί ο Κόσμος τότε θα είχαμε τη δύναμη να υπερβούμε τις ανθρώπινες ικανότητές μας. Η εύκολη λύση θα ήταν να καταλήξουμε στο ότι η βάση μας για να εξηγήσουμε τον λόγο ύπαρξής μας σε αυτό το σύμπαν είναι να κατανοήσουμε την λειτουργία του, διότι η λειτουργία του είναι ίδια με τη δική μας αφού είμαστε μέρη μέσα στο Όλον, τότε θα συμπεραίναμε ότι και μέσω της μουσικής, μέσω αυτής της ιδιαίτερης αρμονίας που το περιβάλλει, βρίσκονται πολλές ουσιώδες απαντήσεις που αξίζει να διερευνήσουμε. Αυτό όμως είναι κάτι που ακόμα βρίσκεται υπό διερεύνηση και μπορεί να στηριχτεί μόνο ως θεωρία.

Πώς ο Πυθαγόρας συσχέτισε τη μουσική με την κοσμική διάνοια; Υπάρχει μία αμφιλεγόμενη ιστορία. Όλα άρχισαν σε μία από τις ιδιαίτερα στοχαστικές του βόλτες. Περνώντας έξω από ένα σιδηρουργείο κάτι τον ώθησε να κάνει μία στάση και να παρατηρήσει. Αυτό που του έκανε εντύπωση ήταν οι ήχοι που εκπέμπονταν σε κάθε χτύπο του μετάλλου πάνω στο αμόνι. Όπως είναι λογικό τα βαριά σφυριά παρήγαγαν ένα διαφορετικό άκουσμα από τα μικρότερα. Αυτό που του δημιούργησε περιέργεια ήταν το εξής: πώς κάθε χτύπος ανάλογα με το βάρος, το ύψος και τη δύναμη όταν συμπιεστεί αναβλύζει από μέσα του μία διαφορετική χροιά συγκριτικά με ένα άλλο. Δηλαδή, κάθε ήχος που παράγεται με συγκεκριμένες αναλογίες μετατρέπεται σε ένα ιδανικό και ταιριαστό, συμπαθές ή ακανόνιστο και δυσαρμονικό άκουσμα³³.

Λέγεται ότι αυτό του εκμαίευσε την ιδέα να συνθέσει ένα μουσικό όργανο. Έφτιαξε ένα βραχίονα από ξύλο μακρύ, τοποθέτησε τέσσερις χορδές με διαφορετικό βάρος και μέγεθος βασιζόμενος στα κιλά των σφυριών που είδε στην αρχή. Το προσάρτησε

---

³³ Τσάκαλης Α., *ό.π.*, σς 108-110.

με ένα ακριβές μαθηματικό μοντέλο και όχι με τυχειότητα ούτως ώστε να το παρατηρήσει και να το αξιολογήσει ως πείραμα. Η μουσική αρμονία λοιπόν έχει μαθηματικές βάσεις. Ο λόγος που οι ήχοι μας ακούγονται ευχάριστοι είναι επειδή ακολουθούν μαθηματικούς κανόνες. Αυτό το απόσπασμα από το βιβλίο εξηγεί πώς ο Πυθαγόρας ερεύνησε τη σχέση μεταξύ των φυσικών μεγεθών και των μουσικών αρμονιών. Συγκεκριμένα, περιγράφει πειράματα που έκανε με χορδές και διαφορετικά βάρη για να κατανοήσει πώς προκύπτουν οι μουσικές αρμονίες³⁴.

Το μονόχορδο στο οποίο αναφερθήκαμε διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξήγησή του για τον κόσμο. Άλλωστε, στον Πυθαγόρα αποδίδεται η πρώτη μελέτη των τόνων και των διαστημάτων, σε σχέση με το ακουστικό αποτέλεσμά τους: οι εναρμόνιοι ήχοι παράγουν ευχάριστη μουσική, ενώ οι μη αρμονικοί, δυσάρεστη ή θόρυβο. Η αντιστοιχία του αρμονικού διαστήματος με το ευχάριστο ακουστικό αποτέλεσμα, είναι απόρροια του γεγονότος ότι, η αρμονία, έχει ανταπόκριση κατευθείαν με την ψυχή, η οποία είναι πρωτίστως αρμονική. Και οι αριθμοί, δηλαδή οι τρόποι υπολογισμού και αποτύπωσης των συχνοτήτων των φθόγγων και εν συνεχεία, των αναλογιών τους, όταν αυτοί συνυχούν μεταξύ τους, είναι η απεικόνιση της αιθέριας αρμονικής τους φύσης, στον κόσμο των αισθητών. Δεν μπορεί επομένως, σύμφωνα με τους πυθαγορείους, η αρμονία που δημιουργείται στο σύμπαν από τις συνηχήσεις μεταξύ των αναλογιών που, κατά το γήινο πρότυπο, εισπράττονται ως ακούσματα, να μην έχει και ένα ακριβές ανάλογο στην αποτύπωσή τους, τα μαθηματικά.

Τα μαθηματικά επομένως, δεν είναι παρά η γλώσσα της αρμονίας ή καλύτερα η μεταφορά της αρμονίας στον κόσμο των αισθήσεων, εκφρασμένη με καθολικά αναγνωρισμένα σύμβολα, όπως εκείνα της γραπτής γλώσσας³⁵. Η πρώτη χορδή 6 κιλά, η δεύτερη 4,5 κιλά, η τρίτη 4 κιλά, και η τέταρτη 3 κιλά. Όταν λοιπόν, η πρώτη και η τέταρτη χορδή πάλλονται ταυτόχρονα, το αποτέλεσμα τους ήταν η παραγωγή του αρμονικού διαστήματος της οκτάβας. Είναι σημαντικό να προσέξουμε σε αυτό το σημείο πως όταν ωθούνται μία ή δύο χορδές σε κίνηση τότε αυτόματα ωθούνται ταυτόχρονα και οι υπόλοιπες σε κίνηση παρόλο που αυτό δεν φαίνεται ή ελάχιστα μπορεί ένα μουσικό αυτί να αντιληφθεί. Αυτό που δημιουργεί την κίνηση των υπόλοιπων νοτών χωρίς να τις αγγίξεις είναι η δόνηση. Έτσι, ωθούμεστε σε μία υπόθεση: αυτό που δίνει δύναμη κίνησης στο σύμπαν έχει την ικανότητα να δονεί και να παράγει συγκεκριμένες συχνότητες που ωθούν τα υπόλοιπα σώματά του να αντηχούν και να συνεργάζονται αρμονικά ή αλλιώς με μαθηματικούς όρους. Μία μόνο κίνηση, ένας μόνο κτύπος σε μία χορδή αρκεί για να ξεκινήσουν και οι

---

³⁴ Τσάκαλης Α., ό.π., σς 108-118.

³⁵ Dacrotsis, D. (2023). The adventure of the expressive, technical and semiotic practice of music during the archaic and cosmological periods. *Epistēmēs Metron Logos*, (9), 9–16. <https://doi.org/10.12681/eml.40682>

υπόλοιπες χορδές να δονούνται. Όμως, είναι δυνατόν να υπάρχουν συγκεχυμένα; Με μια αταξία και τυχαιότητα; Επομένως, είναι λογικό να συμπεράνουμε πως μία δύναμη τα κατατάσσει σε μία οργανωμένη βάση. Όπως κάνει ένας μαέστρος όταν δημιουργεί και συντελεί ένα μουσικό κομμάτι. Προηγουμένως αναφερθήκαμε στον Ηράκλειτο. Μέσα από την φιλοσοφία των αντιθέτων γνωρίζουμε πως μετά το χάος και τη σύγκρουση επέρχεται η τάξη ή αλλιώς η αρμονία. Πιθανόν, να είναι το αποτέλεσμα που λειτουργεί ως ανάγκη του Όντος να εξελίσσεται. Αυτή η ανάγκη του σύμπαντος να εξελίσσεται ενυπάρχει μέσα στο ανθρώπινο ψυχισμό.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως αυτό που κάνει τα πράγματα να είναι χαοτικά είναι η έλλειψη ρυθμού. Ο ρυθμός μπορεί να μετατραπεί σε μία γλώσσα. Για τους Πυθαγορείους αυτή η γλώσσα είναι πανάρχαια και έρχεται στους ανθρώπους από τους θεούς και δεν είναι άλλη από τους αριθμούς. Οι αριθμοί ίσως να είναι τα πρώτα σύμβολα που χρησιμοποίησαν οι άνθρωποι για να κατανοήσουν τον κόσμο και το σύμπαν. Τα μαθηματικά λοιπόν, μπορούν να ερμηνεύσουν αυτά που ο φιλόσοφος αναζητεί. Πριν από τη μουσική, έχουμε τους αριθμούς. Οι αριθμοί και οι μαθηματικές αναλογίες όταν βρίσκονται σε ένα συγκεκριμένο ρυθμό ή πρόγραμμα μπορούν να παράξουν αρμονία και συνεπώς μουσική σύνθεση. Άλλωστε, όπως μας αποκαλύπτει ο Heidegger, [...] *οι Έλληνες στοχάζονται με τη γλώσσα τους, ελάμβαναν δηλαδή από αυτή το Είναι, ενώ μπορούσαν ακόμη και να ακούν κάτι άλλο στη λέξη θεωρία στο εσωτερικό του ελληνικού βίου. Τα δύο συνθετικά, «θεά» και «ορώ» [...] ηχούν ως μία έννοια*³⁶.

Στο κοσμικό μοντέλο της πυθαγόρειας έννοιας της μουσικής των σφαιρών βλέπουμε ότι όπως είναι οι επτά νότες στην μουσική κλίμακα έτσι είναι και στο ηλιακό μας σύστημα. Κατ'ακρίβειαν, κάθε πλανήτης αντιστοιχεί σε μία νότα, ένα τόνο και ένα ημιτόνιο. Κάθε πλανήτης και μια νότα, μια δόνηση που δημιουργεί και παράγει σχήματα. Για τον Πυθαγόρα το ηλιακό μας σύστημα είναι μια τέλεια αρμονική δομή. Τα διαστήματα μεταξύ γης και άλλων σφαιρών είναι σαν αποτυπώματα των δικών μας μουσικών διαστημάτων μιας κλίμακας. Αν φανταστούμε ένα πιάνο θα το κατανοήσουμε καλύτερα. Μουσικά διαστήματα των Πλανητών: *«Από τη σφαίρα της Γης στη σφαίρα της Σελήνης, ένας τόνος. Από τη σφαίρα της Σελήνης σε αυτήν του Ερμή, ένα ημιτόνιο από τον Ερμή στην Αφροδίτη, ένα ημιτόνιο, από την Αφροδίτη στον Ήλιο, ένας τόνος και ένα ημιτόνιο. Από τον ήλιο στον Άρη ένας τόνος. Από τον Άρη στον δια ένα ημιτόνιο, από τον Δία στον Κρόνο ένα ημιτόνιο. Από τον Κρόνο στους απλανείς αστέρες, ένα ημιτόνιο. Το άθροισμα αυτών των διαστημάτων ισούται με έξι ολόκληρους τόνους της οκτάβας*³⁷».

Το μονόχορδο στο οποίο αναφερθήκαμε διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην εξήγησή του για τον κόσμο. Υπάρχει ακόμα μία θεωρία για το πώς έθεσε σε έρευνα

---

³⁶ Heidegger Martin, *Επιστήμη και διαλογισμός*, Εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1990, σελ. 20.

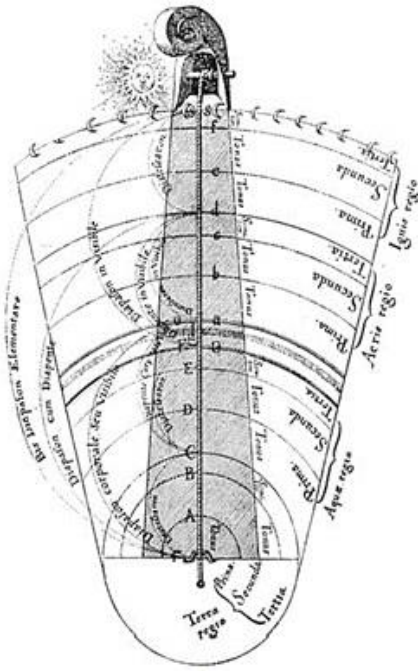
³⁷ Τσάκαλης Α., *ό.π.*, σελ. 108.

το πείραμα περί μουσικής αρμονίας ο φιλόσοφος. Αξίζει να σταθούμε στο κοσμικό μονόχορδο. Κατασκεύασε ένα όργανο με μία μοναδική τοποθετημένη χορδή, την τέντωσε και την εφοδίασε με τάστα. Έτσι, συνέλαβε τις ιδέες του για την συμπαντική τάξη. Στην εικόνα βλέπουμε δεκαπέντε διαστήματα σε μία διαδοχική σειρά που σχηματίζεται σαν μία πυραμίδα, πιθανόν εμπνευσμένη από την γνωστή τετρακτύς, ιερό σύμβολο των Πυθαγορείων σαν ένα μέρος ενός κυκλικού σχήματος όπου μέσα είναι τοποθετημένοι οι πλανήτες και τα αντίστοιχα επίπεδά τους που συνεχώς περιφέρονται γύρω από τον ήλιο.

Διαχωρίζονται σε διάφορες βαθμίδες. Γνωρίζουμε για τους επτά πλανήτες αλλά στο κοσμικό μονόχορδο υπάρχουν κι άλλοι «κόσμοι» στο διάστημα πέρα από αυτούς. Το διάστημα, ο ανεξερεύνητος κόσμος στον οποίο δεν έχει την δυνατότητα ο άνθρωπος να εισχωρήσει ακόμα πλήρως παραμένει ένα μυστήριο. Παρακάτω θα δούμε την προσπάθεια του Πυθαγόρα να κατανοήσει τη δομή του σύμπαντος με την εξής θεωρία. Στην κατώτερη βαθμίδα τοποθετούνται τα τέσσερα στοιχεία της φύσης: γη, νερό, αέρας και φωτιά. Αυτά είναι κατά σειρά διαστήματα και διαδοχικές ενέργειες που διαπερνούν η μία την άλλη. Αυτά τα στοιχεία δεν είναι μέσα στη σφαίρα της γης όπως οι αισθήσεις μας τα αντιλαμβάνονται, αλλά βρίσκονται σε ένα ανώτερο στάδιο. Κατά πάσα πιθανότητα, όπως έχει υποστηρίξει και ο Πλάτων, τίποτα από όσα βλέπουμε και αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις μας δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα. Ύστερα από τα τέσσερα στοιχεία βρίσκουμε τους επτά πλανήτες. Μετά την Ανώτερη, μεσαία και κατώτερη Εμπύρεια ζώνη και τέλος την Απεριόριστη και Αιώνια ζωή.

Με βάση τα βιογραφικά στοιχεία που κατέχουμε, μπορούμε να ισχυριστούμε ότι οι σπουδές του στην Αίγυπτο και την Βαβυλώνα του χάρισαν νοητική και συνειδησιακή ανάπτυξη. Η μαθητεία του στα κέντρα μυστηριακών σχολών της εποχής όπως γνωρίζουμε στηριζόταν στην επιστήμη των μαθηματικών. Έτσι για τον Πυθαγόρα, τα μαθηματικά αποτελούσαν τον πυλώνα της κοσμικής δημιουργίας, ήταν γι' αυτόν μία θεϊκή-συμβολική γλώσσα προγενέστερη της μουσικής και της αρμονίας. Η μουσική τέχνη για να υπάρξει και να λειτουργήσει με αρμονικές αναλογίες πρέπει πρώτα να αναδιαμορφωθεί μέσω μαθηματικών κανόνων. Στηριζόμενος στη δική του ανακάλυψη με το μονόχορδο έδωσε σε κάθε επίπεδο που αναφέραμε προηγουμένως ένα μουσικό τόνο, ένα αρμονικό διάστημα, έναν αριθμό, ένα όνομα, ένα χρώμα και μια μορφή. Αυτά του παρείχαν την ερμηνεία του κόσμου, του σύμπαντος και της φύσης. Αυτό ήταν το κλειδί του και το απέδιδε σε οτιδήποτε προσπαθούσε να ερμηνεύσει.

Με σκοπό να κατανοήσουμε τη θεωρία της μουσικής των ουράνιων σωμάτων θα προσπαθήσουμε να εμβαθύνουμε στην κοσμική του ερμηνεία που στηρίζεται στο μονόχορδο. Όπως βλέπουμε και στο σχήμα υπάρχουν διαστήματα υψηλότερα από άλλα και σχηματίζουν μία κλίμακα. Με τον ίδιο τρόπο δηλαδή που ένας μουσικοσυνθέτης κατασκευάζει ένα πεντάγραμμα και μέσα τοποθετεί τις νότες με τη σειρά. Σε κάθε γραμμή υπάρχει μία νότα που διαδέχεται στο μεσοδιάστημα την επόμενη. Οι νότες δεν σταματάνε μόλις ολοκληρωθεί το πεντάγραμμα. Οι νότες έχουν παρόμοια ιδιότητα με τους αριθμούς. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι είναι και αυτές άπειρες οντότητες. Επιπλέον, είναι μια γλώσσα που όταν ο άνθρωπος κατακτήσει μπορεί να δημιουργήσει σύνθεση μελωδιών. Είναι αυτό που αναφέραμε προηγουμένως: η μουσική εξετάζεται ως η λειτουργία του σύμπαντος, ενός δημιουργού. Κατανοώντας όσο είναι δυνατόν τις ιδιότητές της θα μπορούσαμε να ανοιχτούμε σε ένα νέο ορίζοντα, σε μία νέα γλώσσα που μας επιτρέπει να διεισδύσουμε στην κατανόηση του εαυτού μας.

Επομένως, όπως στην τέχνη της μουσικής διαθέτουμε διαστήματα και νότες που διαδέχονται η μία την άλλη και οι συχνότητες τους είναι διαφορετικές, με τον ίδιο τρόπο αναπαρίσταται από τον Πυθαγόρα μέσω του μονόχορδου το κοσμικό μοντέλο. Για παράδειγμα η γη βρίσκεται πιο χαμηλά από τον ήλιο. Η απόσταση της γης από τον ήλιο θεωρείται διπλή οκτάβα. Αν το θέσουμε με μουσικούς όρους τότε σε περίπτωση που η γη είναι η νότα ντο, τότε ο ήλιος είναι η νότα ντο δύο φορές πιο υψηλά από την ντο της γης. Η διαφορά τους δηλαδή έγκειται στην απόσταση και στο ύψος. Αυτή η διαδοχική σειρά δεν έχει αρχή και τέλος αλλά συνεχίζει σαν μία ροή αιτίας και αποτελέσματος. Δηλαδή, όπως για τον πλανήτη γη ο ήλιος βρίσκεται σε ένα ανώτερο επίπεδο έτσι και για τον ήλιο υπάρχουν σε πιο υψηλά σημεία άλλοι κόσμοι που διατηρούν αυτό το μοντέλο της διπλής οκτάβας που ονομάζεται

αναλογία δισδιαπασών. Για τον Πυθαγόρα, μέσω αυτής της σύνθεσης βρίσκουμε το κλειδί που εξηγεί πώς τα πράγματα θέτονται σε μία τάση να δραστηριοποιούνται αρμονικά.

Στην μεταφυσική φιλοσοφία είναι αποδεκτή η ύπαρξη πνεύματος, είτε με την έννοια του άυλου που ακόμα δεν μπορούμε να αποσαφηνίσουμε είτε με την έννοια του αιώνιου και της ψυχής, πέραν της ύλης που σε αντίθεση με το αμετάβλητο μετατρέπεται σε σώμα που φθείρεται και έχει ένα τελικό στάδιο. Εν ολίγοις, συμφωνεί στο ότι υπάρχει το θνητό μέρος στο κόσμο αλλά και το αθάνατο. Αυτή είναι θεμελιώδης αρχή στο κοσμικό μονόχορδο. Η ανώτερη οκτάβα είναι το πνευματικό μέρος ενώ η κατώτερη το υλικό. Οι σκέψεις αυτές μας οδηγούν στο να φανταστούμε, πως όπως στο σύμπαν υπάρχουν υλικές και άυλες μορφές, δηλαδή πνεύμα και σώμα τότε ο άνθρωπος ως αποτέλεσμα και δημιούργημα αυτού του κόσμου διαθέτει ακριβώς τις ίδιες δυνατότητες. Δηλαδή ο άνθρωπος είναι ένα ον με ύλη και πνεύμα. . «Ο Πυθαγόρας συνέλαβε το σύμπαν ως ένα απέραντο μονόχορδο, με την μοναδική του χορδή συνδεδεμένη στο πάνω άκρο της με το απόλυτο πνεύμα και στο κάτω άκρο της με την απόλυτη ύλη³⁸». Είναι αλήθεια πως αυτό μπορεί να αποδειχτεί μόνο με λογικούς συμπερασμούς και πως αυτό το θέμα είναι δύσκολο να προσεγγιστεί με σαφήνεια διότι η ζωή αποτελεί ένα μυστήριο στο οποίο ο φιλόσοφος προσπαθεί να ανακαλύψει το νόημα.

Ωστόσο, τονίζω αυτό το σημείο για να κατανοήσουμε σε μεταγενέστερο στάδιο πώς ο Πυθαγόρας κατόρθωνε να θεραπεύει την ψυχή των ανθρώπων μέσω της μουσικής. Ακόμα και σήμερα η επιστήμη χρησιμοποιεί την μουσική για να θεραπεύσει ασθένειες. Δεν είναι λίγες οι φορές που οι άνθρωποι βρίσκουμε λύτρωση μέσα από αυτή την τέχνη.

---

³⁸ Τσάκαλης Α., ό.π., σελ.115.

2.4.Οι αριθμοί και η αρμονία του σύμπαντος

Χωρίζοντας μία χορδή σε δύο ίσα μέρη λέγεται πως ο Πυθαγόρας κατόρθωσε να συλληφθεί την παγκόσμια τάξη. Η διαίρεση αυτή έφερνε μία νότα κατά μία οκτάβα πιο υψηλή από την ανοιχτή χορδή: δηλαδή πρώτα έχουμε την «ντο» και ύστερα την «ντο» σε μία υψηλότερη συχνότητα. Αυτός είναι ο λόγος 2:1. Ύστερα, την διαιρεί σε τρία μέρη και παράγεται με αυτό τον τρόπο η πέμπτη νότα. Από τη νότα «ντο» της πρώτης οκτάβας δημιουργείται η νότα «σολ» ίδιας κλίμακας. Αυτός είναι ο λόγος 3:2. Χωρίζοντάς το σε τέσσερα ίσα μέρη παράγει μία τέταρτη νότα ακόμα. Αυτός είναι ο λόγος 4:3. Δηλαδή έχουμε την πρώτη ντο στην χαμηλότερη συχνότητά της και την τέταρτη νότα «φα». Αυτή η ακολουθία συνεχίζεται³⁹.

Εφόσον οι Πυθαγόρειοι μελέτησαν αυτές τις μαθηματικές αναλογίες και εντόπισαν πως με αυτό το πρότυπο παράγεται ένα όμορφο και ισορροπημένο άκουσμα σκέφτηκαν πως αυτό είναι το κλειδί και ο νόμος που διέπει την αρμονία του σύμπαντος. Ξεκινάει με μαθηματικούς νόμους και κατ'επέκταση συντελεί στην αρμονική λειτουργία των πραγμάτων. Με τη θεωρία αυτή οι μαθητές του Πυθαγόρα προσπάθησαν να ερμηνεύσουν τα πάντα γύρω τους. Επιθυμούσαν να ανακαλύψουν αυτή την αναλογία και σε άλλα πράγματα στην φύση αφού για αυτούς αποτελούσε το πρότυπο μιας δύναμης που δημιούργησε το Σύμπαν⁴⁰.

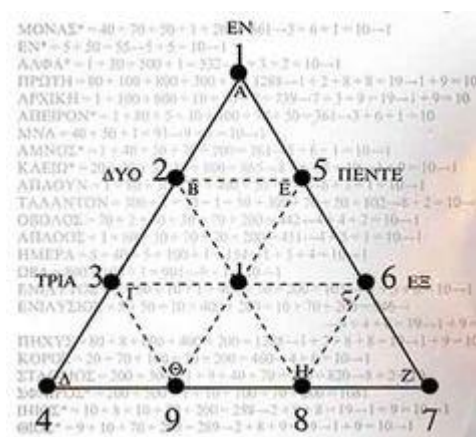
Στη συνέχεια εντόπισαν πως οι πρώτοι φυσικοί αριθμοί που γνωρίζουμε έχουν μεγάλη βαρύτητα ως προς την κατανόηση κοσμικών νόμων. Αυτοί οι αριθμοί είναι το 1, 2, 3 και 4 που φέρουν ως αποτέλεσμα το 10. Οι αριθμοί αυτοί ήταν το κλειδί για τη δημιουργία αρμονικών ήχων. Ο αριθμός δέκα για τον Πυθαγόρα ήταν ο τέλειος αριθμός, εφόσον ήταν το αποτέλεσμα των πρώτων αριθμών, πιο συγκεκριμένα των πρώτων αρχών του κόσμου. Φαίνεται ακόμα πιο μαγικό το ότι τοποθετώντας σε σειρά αυτούς του αριθμούς παράγεται ένα γεωμετρικό σχήμα, το τρίγωνο. Το τρίγωνο είναι ένα ισορροπημένο σχήμα διότι όλες του οι πλευρές είναι ίσες. Αυτή είναι η επονομαζόμενη ιερά τετρακτύς των πυθαγορείων ενός συμβόλου της κατανόησης του κόσμου, η οποία συναντάται και σε διδασκαλίες παλαιότερων συστημάτων, προερχόμενων από την Ανατολή. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την Εβραϊκή παράδοση, το άθροισμα των καθέτων πλευρών ενός ορθογωνίου τριγώνου είναι το επτά, το οποίο ισούται με τον αριθμό των ημερών της εβδομάδας, το άθροισμα των τριών πλευρών του δίνει τον αριθμό δώδεκα, που ισούται με τον αριθμό των μηνών του έτους, ενώ το άθροισμα των τετραγώνων τους, δίνει τον αριθμό πενήντα, που αντιστοιχεί στον κύκλο του Ιωβηλαίου Έτους⁴¹. Αλλά και σύμφωνα με του Αιγυπτίους, ο Όσιρις, κριτής των νεκρών, εικονίζεται να κρατά έναν

³⁹ Ferguson K., ό.π., σς 114-118.

⁴⁰ Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., ό.π., pg.234.

⁴¹ Θεοδοσίου Στράτος – Δανέζης Μάνος, Μετρώντας τον άχρονο χρόνο: ο χρόνος στην Αστρονομία, Εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα, 1996, σελ. 42.

γνώμονα, τον οποίο στη συνέχεια υιοθέτησαν οι πυθαγόρειοι ως μέτρο του χώρου και του χρόνου⁴². Αυτή είναι η δύναμη που έδωσε στους αριθμούς για να κατανοήσει την αρμονία και την μουσική. Συμπερασματικά, το σύμπαν για τον Πυθαγόρα ήταν ένα πελώριο μουσικό όργανο που διέπεται από μαθηματικούς νόμους και με αυτό τον τρόπο έχει σκοπό να προεξάγει την τάξη και την αρμονία.

«Το υπέρτατο σύμβολο των παγκόσμιων δυνάμεων και διεργασιών – εκτίθενται οι θεωρίες των Πυθαγορείων σχετικά με το χρώμα και την μουσική. Οι τρεις πρώτες κουκκίδες αντιπροσωπεύουν το τριπλό Λευκό Φως, το οποίο είναι η Θεότητα που περιέχει δυνητικά όλους τους ήχους και τα χρώματα. Οι υπόλοιπες επτά τελείες είναι τα χρώματα του φάσματος και οι νότες της μουσικής κλίμακας. Τα χρώματα και οι τόνοι είναι οι ενεργές δημιουργικές δυνάμεις που εκπορεύονται από την Πρώτη Αιτία και καθιερώνουν το σύμπαν. Οι επτά χωρίζονται σε δύο ομάδες, η μία περιέχει τρεις δυνάμεις και οι άλλη τέσσερις, μια σχέση που φαίνεται επίσης στην Τετρακτύν. Η ανώτερη ομάδα-αυτή των τριών-είναι η πνευματική φύση του δημιουργημένου σύμπαντος, ενώ η κατώτερη ομάδα-αυτή των τεσσάρων – εκδηλώνεται ως η άλογη σφαίρα ή κατώτερος κόσμος. Η αίσθηση της ακοής έχει πολύ μεγαλύτερο εύρος από αυτήν της όρασης, γιατί ενώ το αυτί μπορεί να καταγράψει από εννέα έως έντεκα οκτάβες ήχου, το μάτι περιορίζεται στην αντίληψη μόνο επτά θεμελιωδών χρωματικών τόνων ή έναν τόνο μικρότερο από μια οκτάβα».⁴³

⁴² Στο ίδιο, σ. 92.

⁴³ Ιωαννίδης Γιάννης, *Μουσική*, Εκδόσεις Φίλιππος Νάκας, Αθήνα, 1980, σελ. 12

B μέρος: Η δύναμη της μουσικής

1. Η μουσική ως θεραπευτικό μέσο

Η μουσική είναι μια κινητήρια δύναμη που μπορεί να μεταμορφώνει, να αναγεννά και να εμπλουτίζει τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου. Είναι ριζωμένη βαθιά μέσα στον άνθρωπο ως μία αρχέγονη ανάγκη έκφρασης της ύπαρξής μας. Είναι ένα μέσο εκδήλωσης του εξωτερικού και του εσωτερικού μας περιβάλλοντος, προγενέστερο ακόμη και της γλώσσας. Στέκει δίπλα στον άνθρωπο και εντάσσεται μέσα στα βιώματα και τις εμπειρίες του ως συνοδοιπόρος από τα πρώτα στάδια της ζωής. Το πρώτο πράγμα που κάνει ο άνθρωπος με το που γεννιέται, πριν από οτιδήποτε άλλο, είναι να παράξει ήχο. Το κλάμα του νεογέννητου δεν είναι μόνο κραυγή, αλλά και ρυθμός, είναι απαρχή της αναπνοής, της φωνής, της πρώτης μελωδίας που δημιουργεί και κατατάσσει στη ζωή ένα νέο ρυθμό που συμβάλει στην παγκόσμια μουσική. Προερχόμαστε από μία πηγή χωρίς φως, κι αυτό που μας διακινεί να εξελισσόμαστε και να μεγαλώνουμε μέσα της είναι της καρδιάς ο παλμός. Ανταμώνουμε για άλλη μια φορά τη μουσική: το ηχητικό ερέθισμα, ο ρυθμός που μας διασφαλίζει υποσυνείδητα την ομαλή μεταβολή μας ως προς την ενσωμάτωσή μας μέσα σε έναν πρωτόγνωρο κόσμο.

Εκείνες τις στιγμές που όλα μας φαίνονται ξένα, αταίριαστα και καινούρια είναι που προσπαθούμε να κατανοήσουμε τα πιο απλά. Μεγαλώνουμε κατατάσσοντας αυτά, ως μια λογική εξέλιξη της φύσης και παύουμε να διερευνούμε, να εξετάζουμε το γιατί χάνουμε την αρχική δύναμη που μας ωριμάζει: την περιέργεια. Στην πάροδο του χρόνου η μουσική ερμηνεύτηκε με πολλούς τρόπους, κατάφερε να ενταχθεί σε κατηγορίες, ειδικεύσεις και ονομάστηκε τέχνη. Αλλά, δεν είναι απλώς τέχνη, είναι βίωμα. Μία παγκόσμια γλώσσα, η πλησιέστερη μας μνήμη, η πηγή γνώσης κάθε πολιτισμού, κάθε ιστορίας, ακόμα και του ασυνείδητού μας. Η μουσική κατατάσσεται μαζί με όλες εκείνες της πανάρχαιες έννοιες γεμάτες νόημα, σαν να προέρχονται από «θεία» ουσία που δεν υπάρχουν λόγια για να την χωρέσουν, σε τίποτα δεν περιορίζεται, εκεί ακριβώς είναι που γεννιέται η δύναμή της.

Σε κάθε περίοδο της ιστορίας οι εποχές, οι λαοί με τις διάφορες παραδόσεις τους εξελίσσονται, άλλοτε μένουν σαν μια ανάμνηση. Συνεχώς τα πράγματα έρχονται αντιμέτωπα με μεγάλες αλλαγές. Εντούτοις, κάτι μένει αδιάλλακτο και διαχρονικό: η έμφυτη τάση του ανθρώπου να τοποθετεί στον τρόπο ζωής του την μουσική. Τον συντροφεύει εδώ και αιώνες σε τελετουργίες, γιορτές, πολέμους, έρωτες.. Αυτό δεν είναι τυχαίο: είναι μία συγκεκριμένη ανάγκη που προέρχεται από την ιδιότητα της μουσικής να καταπραΰνει ή να διεγείρει προς μία κατεύθυνση ανθρώπινες καταστάσεις. Οι ποιότητες της φέρουν μαζί μια ανάλογη αντίδραση. Το σώμα ωθείται σε κίνηση, η φωνή θέλει να χρωματίσει τις λέξεις, όμως βαθύτερα η δύναμή της μπορεί να τραντάξει τον ψυχισμό και να προκαλέσει δονήσεις που προσφέρουν αληθινή ίαση. Είναι μια γέφυρα που ενώνει το υλικό μέρος μας με το πνεύμα.

Η ιδέα ότι η μουσική μεταμορφώνεται σε εργαλείο θεραπείας αναβλύζει από την αλληλεξάρτηση του ανθρώπου με τον ήχο και τον ρυθμό. Όπως αναφέραμε και προηγουμένως, συνιστά την ένωση ενός ορατού και αόρατου στοιχείου που μπορούμε να ονομάσουμε ψυχή ή πνεύμα. Το κομμάτι που βλέπουμε είναι το σώμα, το οποίο είναι εκ φύσεως ευάλωτο σε πολλές νόσους. Η ιδέα αυτή εμπερικλείει πως όπως και το σώμα έτσι και η ψυχή μπορεί να μισθρεύεται, να τραυματιστεί και να χρειάζεται ένα κατάλληλο φάρμακο για να θεραπευτεί. Η μουσική στρέφεται σε αυτό το σημείο προς το εσωτερικό μας κομμάτι και μας υπόσχεται καταστάσεις καταπολέμησης ασθενειών. Από τη μουσική αρμονία των σφαιρών κατανοήσαμε πως η μουσική δονεί και παράγει συχνότητες, ήχους, ρυθμό και κίνηση που επιτρέπει στο ηλιακό σύστημα να εξελίσσεται και να επιβιώνει. Από την ανθρώπινη σκοπιά, αυτή η δόνηση και η συχνότητα μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης ψυχικής και σωματικής αποκατάστασης. Η γνώση μας για τις θεραπευτικές ιδιότητες της μουσικής προέρχεται από την αρχαιότητα: πολιτισμοί όπως η Αίγυπτος στην οποία γνωρίζουμε πως εκπαιδεύτηκε ο Πυθαγόρας, απέδιδαν στη μουσική, αυτή την συγκεκριμένη δύναμη και μάλιστα είχαν εντοπίσει τρόπους να εξασκούν πρακτικά την ιδιότητά της ως θεραπευτικό μέσο εξαγνίζοντας τα ανθρώπινα πάθη. Φτάνοντας στο σήμερα, η μουσικοθεραπεία αναγνωρίζεται διεθνώς ως επιστημονικός κλάδος και πολύτιμη μέθοδος στήριξης των ψυχικών, νευρολογικών και σωματικών παθήσεων. Στηριζόμενοι σε μία φιλοσοφική προσέγγιση της αρμονίας και της μουσικής του κόσμου, φτάνουμε στις σύγχρονες εφαρμογές της μουσικοθεραπείας που μας ανοίγουν πολλαπλούς δρόμους ως προς την θεραπευτική διάσταση του σώματος, του συναισθήματος και της ψυχής. Θα κληθούμε εδώ να κάνουμε μία σημαντική αναφορά: η μουσική δεν επιδρά θεραπευτικά μόνο στον άνθρωπο αλλά και σε άλλα στοιχεία της φύσης, όπως για παράδειγμα στα λουλούδια. Είναι γνωστή η έρευνα που δηλώνει πως η κλασική μουσική επιδρά στην καλύτερη ανάπτυξή τους.

2. Σύγχρονες επιστημονικές επιβεβαιώσεις

Στη διδασκαλία του Πυθαγόρα, μία πηγαία έννοια που συναντούμε είναι η «ευρυθμία». Ευρυθμία ορίζεται η κατάσταση στην οποία ο άνθρωπος κατορθώνει να εντοπίζει τον ιδανικό ρυθμό για το σώμα, την ενέργεια, την ψυχολογία, τη νόηση και το πνεύμα-ψυχή του. Δηλαδή, βρίσκει τον κατάλληλο τρόπο να εκφράζεται ρυθμικά – αλλιώς αρμονικά, μέσα σε όλες τις δραστηριότητες που περιλαμβάνονται στη ζωή του. Θα μπορούσε η κατανόηση της αρμονίας του σύμπαντος να μας δώσει πληρότητα και ομορφιά σε βαθμό που θα ανέπτυξε τις αισθητικές και εννοιακές μας δυνάμεις. Η θεραπεία της μουσικής που κατέχουμε σε αυτό τον αιώνα είναι πιθανό να μην καλύπτει το ευρύ της φάσμα και να χρειαζόμαστε περαιτέρω διερεύνηση. Αν ο μύθος συναντά την πραγματικότητα χωρίς να αποκλείσουμε καμία θεωρία, τότε στηριζόμενοι στο παρελθόν, καλούμαστε να συνειδητοποιήσουμε την αναγκαιότητα της αναζωπύρωσης μιας αρχαίας ιατρικής που μάλλον έχει τη δύναμη να κάνει θαύματα.

Ο Πυθαγόρας λέγεται πως χρησιμοποιούσε ποιήματα του Ομήρου και του Ησιόδου με ένα συγκεκριμένο τρόπο που κατάτασσει την αρμονία στη ψυχή των ανθρώπων. Εμπνευσμένος από την αρμονία των σφαιρών, ήχων που μπορούσε να ακούσει ξεπερνώντας κάθε ανθρώπινη και γήινη δύναμη, δημιουργούσε κατάλληλες μελωδίες που επέφεραν γαλήνη στις ψυχικές ασθένειες. Πολλά έχουμε αναφέρει θεωρητικά για τις υπερφυσικές δυνάμεις αυτού του μυθικού προσώπου που κατάφερε να θεραπεύει με τις γνώσεις του περί αρμονίας. Ωστόσο, γνωρίζουμε ελάχιστα πράγματα για τον τρόπο που χρησιμοποιούσε για να το επιτύχει. Είναι βασικό να ερευνήσουμε και να διασυνδέσουμε το παρελθόν με το παρόν. Η σύγχρονη επιστήμη της μουσικής φέρνει νέους τρόπους θεραπείας. Πέραν της μουσικής ως ιατρική σε επιστημονικό επίπεδο, υπάρχουν πολλά παραδείγματα που μπορούν να μας αποδείξουν ότι η επίδρασή της φέρει σημαντικό αντίκτυπο στη ζωή μας. Ας θυμηθούμε ότι ο Πλάτων ισχυρίστηκε ότι η μουσική οδηγεί στην διαμόρφωση ενός καλύτερου και ηθικότερου ανθρώπου. Σύμφωνα με τις ιδέες του, η μουσική με κατάλληλη επίβλεψη αναγεννά την παιδεία και συντελεί στην αποτελεσματική λειτουργία μιας πολιτείας. Παρόλα αυτά, αντιμετωπίζουμε μεγάλη δυσκολία ως προς την κριτική άποψη του ανθρώπου για την μουσική. Με σκοπό να κατανοήσουμε αν ο Πλάτωνας μπορεί να δικαιωθεί θα εισέλθουμε σε μια συγκριτική διαδικασία, κατηγοριοποιώντας τα είδη μουσικής, αλλά πιθανόν αυτός να μην είναι ο τρόπος.

Η δυσαρμονία μπορεί να οριστεί ως έλλειψη μέτρου, υπερβολή και ανομοιογένεια. Αντιθέτως, η αρμονία είναι το μέτρο, η ισορροπία και το κατάλληλο ταίριασμα. Κατά τον Πλάτωνα, όπως η μουσική μπορεί να αποβεί ως φάρμακο στη ψυχή του ανθρώπου, με τον ίδιο τρόπο μπορεί να προκαλέσει αν δεν χειριστεί σωστά το αντίθετο, να του φέρει ασθένεια. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι ανάλογα με τη χρήση

της μουσικής μπορούμε να αλλάξουμε την ανθρώπινη συνείδηση. Η μουσική, κατά κοινή παραδοχή, επηρεάζει την ψυχική μας διάθεση ιδίως τα συναισθήματά μας. Η διαφορετικότητα των μουσικών τόνων μεταξύ τους χρωματίζουν την συναισθηματική μας κατάσταση και επιδρούν ακόμα στην συμπεριφορά και στη διάθεσή μας. Επιλέγουμε συνειδητά ανάλογα με την περίσταση τί είδος μουσικής επιθυμούμε να ακούσουμε και αυτή συντελεί στην αντίστοιχη αντίδρασή μας.

Είναι σημαντικό οτιδήποτε υπάρχει ως θεωρία να βρίσκει έδαφος σε επιστημονικά πειράματα που μπορούν να την αποδείξουν. Η βάση της συγκεκριμένης θεραπείας βρίσκεται στην αντήχηση. Το ανθρώπινο σώμα μπορεί να παρομοιαστεί με ένα μουσικό όργανο, με δυνάμεις που μπορούν είτε να το φέρουν σε αρμονία ή σε δυσαρμονία. Αυτό που σκοπεύει η θεραπεία μέσω της μουσικής είναι να εκπαιδεύσει τον άνθρωπο πώς να «κουρδίζεται» σωστά. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια που τα ηχητικά κύματα συσπώνται, ρέουν στο εσωτερικό του ανθρώπινου οργανισμού. Όταν τα κύτταρα αντιλαμβάνονται την δόνηση προκαλούνται συγκεκριμένες διακυμάνσεις που συμβάλλουν στην αποκατάσταση και την ενδυνάμωση της υγείας. Εκτός από αυτό, εφόσον το ανθρώπινο σώμα επηρεάζεται από τις μουσικές συχνότητες σημαίνει ότι μέσα του φέρει ανάλογες συχνότητες που συντονίζονται μεταξύ τους εκείνη τη στιγμή, σαν να αποτελούν μαγνητική έλξη και από το έξω το μέσα να λαμβάνει ένα μήνυμα να κινηθεί με ένα συγκεκριμένο τρόπο: *«Η μουσική μπαρόκ, ο ρυθμός της οποίας αποτελείται από 60 περίπου χτύπους ανά λεπτό, μπορεί να στρέψει τη συνείδησή μας από τα κύματα -B στην κατεύθυνση -A διαπασών, ανεβάζοντας με αυτό τον τρόπο τη γενική κατάσταση της υγείας και την ένταση της προσοχής⁴⁴»*.

Ένα άλλο σημαντικό παράδειγμα αφορά επιστημονική έρευνα ηχοθεραπευτών και βιολόγων: Οι ικανότητες των μουσικών συχνοτήτων ασκούσαν επιρροή στο χρώμα και στη μορφή των κυττάρων του αίματος. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια του ηχοχρώματος της νότας «ντο» τα επέκτεινε, όταν ηχούσε η νότα «μι» άλλαζαν μορφή και γινόντουσαν σφαιρικά, ενώ με την νότα «λα» διαφοροποιείτο το χρώμα από κόκκινο σε ροζ. Η κατανόηση του τρόπου λειτουργίας των κυττάρων και της επίδρασης που φέρει η μουσική σε αυτά θα μας χρησιμεύσει στην καταπολέμηση δύσκολων ασθενειών, όπως είναι για παράδειγμα ο καρκίνος. Εντοπίζοντας δηλαδή τα αδύναμα και ασθενή κύτταρα, μπορούμε να γνωρίσουμε ποια συχνότητα να θέσουμε σε εφαρμογή ούτως ώστε αυτά να διασπαστούν και να καταστραφούν. Ενώ όσα κύτταρα και ίνες δείχνουν να είναι υγιή έχουμε τη δυνατότητα μέσω της μουσικής, ανάλογα με τις απαραίτητες συχνότητες που χρειάζονται τα συγκεκριμένα να αυξήσουν τη δύναμή τους.

Θα επιστρέψω στην ιδέα της αντιστοίχισης του ανθρώπινου κόσμου με του συμπαντικού κόσμου. Μελετώντας τη θεωρία της αρμονίας των σφαιρών

---

⁴⁴ Στο ίδιο, σελ.35.

διαπιστώσαμε ότι κάθε πλανήτης αντιστοιχεί σε μία νότα – ήχο – συχνότητα, που ηχητικά είναι παρόμοια με τις νότες που μπορούμε να γνωρίσουμε σε μία μουσική κλίμακα. Με τον ίδιο τρόπο έχει αποδειχτεί ότι τα όργανα του ανθρώπινου σώματος παράγουν συχνότητες. Παραδείγματος χάρη, οι συχνότητες του ήχου στο στομάχι, στον σπλήνα, στο ήπαρ και στη χοληδόχο κύστη ταυτίζονται με τη συχνότητα της νότας «σολ», στους πνεύμονες στη συχνότητα της νότας «φα», στη βάση της σπονδυλικής στήλης στη νότα «ντο». Οι υψηλότερες συχνότητες ενισχύουν τη δυνατότητα προσοχής του εγκεφάλου, όπως είναι για παράδειγμα η μουσική του βιολιού.

Παρόλο που η αρμονία των σφαιρών και ο Πυθαγόρας ως μουσικός θεραπευτής βρίσκονται υπό ένα πέπλο μυστηρίου και αμφισβήτησης δεν παύουν να είναι η αφετηρία για επιστημονικά επιτεύγματα. Από την αρχαία εποχή, μιας εποχής που θέτει την μουσική μαγική ιδιότητα του ανθρώπου έως το σήμερα που την ερμηνεύει ως μία δύναμη θεραπείας μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στην επιστήμη της μουσικής βρισκόμαστε ακόμα σε αρκετά προγενέστερο στάδιο. Ο Τζορτζ Γκέρσουιν είπε: «... Κάποτε θα βρεθεί η πιο αναγκαία δόνηση για κάθε άνθρωπο, η οποία θα τον βοηθήσει⁴⁵». Η ένωση του παρελθόντος με το παρόν ίσως να είναι το σημείο που θα μας το επιτρέψει. Αλλά για να φέρουμε τέτοια αποτελέσματα είναι απαραίτητο πρωτίστως να κατανοήσουμε με έρευνες, όσο δύσκολο και αν είναι, τι είναι στο βάθος η μουσική. Η φιλοσοφία έχει την δύναμη να γίνει εργαλείο για αυτή την μέθοδο λόγω της δυνατότητάς της να παραμένει «ανοιχτή» προς μία κατεύθυνση ολιστικής προσέγγισης και παιδείας.

Το σύστημα του ανθρώπου μοιάζει με μουσικό όργανο. Ίσως το κυριότερο μουσικό του φάσμα να βρίσκεται στη φωνή. Η φωνή προέρχεται από την εκπνοή των πνευμόνων. Κατά τη διάρκεια της ροής της, οι φωνητικές χορδές είναι το σημείο που δονείται. Η εκφορά του ήχου που μεταφέρεται προς τα έξω είναι οι δομές του λαιμού, του στόματος, της μύτης, από εκεί που εισέρχεται και εξέρχεται ο αέρας. Αυτό που αξίζει να σημειώσουμε εδώ είναι πως όταν η φωνή κινείται προκαλεί δόνηση στα εσωτερικά όργανα. Μαθαίνοντας τον κατάλληλο τρόπο ή το πιο αποτελεσματικό «άσμα» μπορούμε να θεραπεύσουμε εκείνη τη στιγμή ή να απαλύνουμε ένα σωματικό πόνο⁴⁶. Επιπλέον, ο μουσικοθεραπευτής χρησιμοποιεί τις γνώσεις που έχει για τη φωνή και ανάλογα με τον τόνο της μπορεί να εντοπίσει πιθανά προβλήματα υγείας.

Εντοπίζουμε ότι ανά αιώνες η θεραπεία μέσω της μουσικής λειτουργεί ως ανθρώπινη ανάγκη. Έχουμε μιλήσει για μία μαγική επέκταση της μουσικής, για μία πιο επιστημονική που υπόσχεται θεραπεία στη ιατρική, για την επίδραση της στη ψυχοσωματική και ψυχοκινητική ανάπτυξη. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα στις

---

⁴⁵ Στο *ίδιο*, σελ. 37.

⁴⁶ Στο *ίδιο*, σς 82-26.

κοινωνίες των ανθρώπων που επιζητούν τη μουσική σαν ίαμα και λύτρωση. Ακόμα είναι και από θρησκευτική πλευρά, η προσευχή θα μπορούσε να συσχετιστεί με ένα άμεσο τρόπο σε αυτό το ζήτημα.

3. Η εσωτερική εναρμόνιση ως θεραπεία

Στην αρχαία Ελλάδα η μουσική ονομαζόταν «αρμονική». Ο όρος αυτός δεν αναφερόταν μόνο στη μελωδία, το ρυθμό και τους ήχους αλλά επεκτεινόταν σε ένα συμπαντικό ορισμό. Εξέφραζε συνολικά τις πνευματικές και διανοητικές επιδόσεις. Όπως έχουμε ξανά αναφέρει υπάρχει μία «μαγική» σύνδεση από την αρχαιότητα έως σήμερα σχεδόν με τα πάντα γύρω από τις γνώσεις που έχουμε, σαν να είναι όλα μία αλυσίδα⁴⁷. Για παράδειγμα, εκείνη την εποχή μέχρι και τα γράμματα του αλφαβήτου παρίσταναν τους μουσικούς φθόγγους⁴⁸. Ίσως για αυτό τον λόγο όπως σωστά γνωρίζουμε οι αρχαίοι Έλληνες όταν μιλούσαν είχαν μελωδικό τόνο. Επομένως, θα ήταν εφικτό με αυτό τον τρόπο η γλώσσα, ως μουσική αντανάκλαση της εκφοράς του λόγου να συμβάλλει αποτελεσματικά στην υγεία του σώματος. Ο τρόπος με τον οποίο σχηματίζουμε τις λέξεις έχει την ικανότητα να επηρεάσει τον εσωτερικό μας κόσμο, ιδιαίτερα τον νου, που δημιουργεί την πραγματικότητά μας, κάποιες φορές θετικά και κάποιες άλλες αρνητικά. Όταν προφέρουμε με μελωδική χροιά τις προτάσεις δημιουργείται μία δυνατή εσωτερική δόνηση που φέρνει αντίκτυπο στον οργανισμό μας. Πολλές φορές, ανάλογα με τον τονισμό που δίνουμε στις λέξεις και σε αυτά που λέμε στον εαυτό μας μπορούμε να μεταμορφωθούμε σε αυτοθεραπευτές.

Σε αυτό το σημείο, αξίζει να ξαναθυμηθούμε την έννοια της *αρμονίας των σφαιρών*. Κάθε τι στο σύμπαν δονείται και πάλλεται παράγοντας μία δυνατή μουσική κίνηση. Ίσως αυτή η διαδικασία να αποτελεί την συμπαντική εξέλιξη και διατήρησή του ως ζωντανού οργανισμού. Ο άνθρωπος ως μέρος αυτού του ανεξερεύνητου κόσμου συντελεί μία μικρογραφία του, μία μίμηση του. Επομένως, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο ανθρώπινος οργανισμός, κυρίως ο εγκέφαλος που είναι το κέντρο των λειτουργιών μας μοιάζει με ένα ολόκληρο σύμπαν. Ένα σύμπαν που έχει ανάγκη από τάξη, ρυθμό και αρμονία για να τεθεί η λειτουργία του με ένα υγιή τρόπο. Μήπως η εσωτερική επιθυμία του ανθρώπου να κατακτήσει την ηρεμία και την ευτυχία να είναι φυσικό αποτέλεσμα της αρχέγονης ανάγκης που δέπει το σύμπαν να βρίσκεται σε συγκεκριμένη τάξη για να μπορεί να επιτελεί το σκοπό του, που ακόμα παραμένει άγνωστος σε εμάς; Πώς η δημιουργία αυτού του κόσμου

---

⁴⁷ Ψαλτοπούλου Θ., *Η μουσική δημιουργική έκφραση ως θεραπευτικό μέσο σε παιδιά με συναισθηματικές διαταραχές*, Διατριβή ΑΠΘ, σελ. 23.

⁴⁸ Dupuis F. C., «Από την προέλευση όλων των λατρειών» - *Των επτά ελληνικών φωνηέντων*, τόμος Χ, σελ. 521.

επιτυγχάνει να εξελίσσεται; Βρίσκει το σωστό μέτρο – την αρμονία θα μας έλεγε ο Πυθαγόρας.

Σύμφωνα με τον Πυθαγόρα και τον Πλάτωνα, η έννοια της ίασης δεν περιορίζεται απλώς στην αποκατάσταση της φυσικής υγείας, νοείται ως η επανεγκαθίδρυση της αρμονίας ανάμεσα στο σώμα και την ψυχή. Για αυτούς τους φιλοσόφους, ο άνθρωπος πρέπει να κινηθεί σε ένα πλαίσιο ισορροπίας, όπου κάθε του στοιχείο, σωματικό ή πνευματικό, λειτουργεί αρμονικά όπως οι νότες μιας μελωδίας που όταν συνταιριάζουν συνθέτουν ένα αρμονικό σύνολο. Αυτή είναι μία κατάσταση που προσδίδει την εικόνα της υγείας. Όταν αυτή διαταραχτεί, προβάλλεται στο σώμα ως αντίδραση, μία ασθένεια ή η ψυχική ανισορροπία. Επομένως, η θεραπεία δεν αφορά μόνο το φυσικό σώμα αλλά και την ψυχή. Ο στόχος είναι η επαναφορά της συνολικής αρμονίας που εξασφαλίζει την κατάλληλη ισορροπία του ανθρώπου.

Ας σταθούμε για λίγο σε ένα κομμάτι του ανθρώπου που δεν μετριέται, δεν αγγίζεται, μα βιώνεται: το πνευματικό, το άυλο. Εκείνο το μέρος της ύπαρξης που πολλές φιλοσοφικές σχολές, μυστικιστικές παραδόσεις και θρησκείες αποδέχονται ως αληθινό και θεμελιώδες. Η ύπαρξή του δεν αποδεικνύεται με μεθόδους της επιστήμης. Μερικοί άνθρωποι το αντιλαμβάνονται μέσα από ένα αισθητικό ή υπαρξιακό πρίσμα. Ενίοτε μέσω της τέχνης, της μουσικής⁴⁹. Πολλοί στοχαστές έχουν υποστηρίξει ότι το ανθρώπινο πνεύμα είναι καθρέφτης του σύμπαντος. Όπως η αρμονία, η κίνηση και ο ρυθμός διέπουν το σύμπαν έτσι και η ψυχή μας έχει ανάγκη από μια εσωτερική συμφωνία για να αναγεννηθεί και να ανθίσει. Στο εσωτερικό μας κομμάτι είμαστε σαν ένα μικρό σύμπαν όπου διαταράσσοντας την αρμονία του, όλα τα επίπεδα υλικά και άυλα κλονίζονται, όπως είναι η σκέψη, το συναίσθημα και το σώμα. Συνήθως ένας ανθρώπινος οργανισμός νοσεί αφού πρώτα νοσήσει το εσωτερικό του τμήμα. Για παράδειγμα, το άγχος προκαλεί μεγάλη δυσφορία στο ανθρώπινο σώμα και είναι φυσικό αποτέλεσμα να αντιδράσει για να θέσει σε κίνηση τα υπόλοιπα μέλη και να τα προειδοποιήσει.

Η θεωρία αυτή μας ωθεί στο να αναρωτηθούμε αν καταφέρνουμε να χρησιμοποιούμε την μουσική με έναν κατάλληλο τρόπο ακόμα και μέσα στη καθημερινότητά μας. Η δύναμή της μπορεί να αγγίζει τα πιο λεπτά και ευαίσθητα επίπεδα της ύπαρξής μας. Η υπόθεση έγκειται στην επανασύνδεση του εξωτερικού μας στοιχείου με τον εσωτερικό μας ρυθμό και φωνή, με την αυθεντική μας φύση. Αν ισχυριστούμε πως αυτή η πεποίθηση είναι αληθινή, τότε πράγματι, η κατάλληλη επαφή του ανθρώπου με τη μουσική θα «ξυπνήσει» την ψυχή του αν είναι κάτι υπαρκτό. Για άλλη μία φορά η μουσική γίνεται γέφυρα ανάμεσα στο εξωτερικό και βαθύτερο Είναι του ανθρώπου.

---

⁴⁹ Ψαλτοπούλου Θ., ό.π., σς 24-26.

Συμπεράσματα

Για ακόμα μία φορά, βρίσκουμε τη φιλοσοφία να αποτελεί το κλειδί για πολλές ερμηνείες και εξηγήσεις του κόσμου μας. Η φιλοσοφία είναι ο τρόπος με τον οποίο ο άνθρωπος εκφράζει τις ιδέες και τις σκέψεις του, σκέψεις που τίθενται υπό αμφισβήτηση μέχρι να αποδειχθούν ή να απορριφθούν. Ο μύθος και η πραγματικότητα δεν απέχουν τελικά τόσο πολύ. Ίσως η μαγεία να μην κρύβεται στο μεταφυσικό ή στο αόρατο, αλλά στη δύναμη του ανθρώπου να στοχάζεται, να ερευνά και να μαθαίνει διαρκώς. Η φιλοσοφία οδηγεί τον άνθρωπο σε πολλαπλά μονοπάτια, προσδίδοντάς του την ικανότητα της σφαιρικής αντίληψης και βαθύτερης κατανόησης του κόσμου.

Πολλές φορές αναρωτιόμαστε από πού ερχόμαστε και ποιος είναι ο σκοπός μας σε αυτή τη ζωή. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπάρχει μία μοναδική αλήθεια, ή τουλάχιστον αυτό μπορούμε να υποθέσουμε. Όλες αυτές οι πραγματικότητες, είτε ανήκουν στη σφαίρα του στοχασμού είτε στη σφαίρα της επιστημονικής απόδειξης, μας φέρνουν αντιμέτωπους ξανά και ξανά με την έννοια της αρμονίας. Ίσως όλα τα αντίθετα στοιχεία, όταν ενωθούν, να γεννούν την αρμονία. Και ίσως η πιο ισχυρή μέθοδος που έχει ανακαλύψει ο άνθρωπος για να αγγίξει αυτή τη δύναμη να βρίσκεται μέσα στη φιλοσοφία, και στη δύναμη της μουσικής.

Βιβλιογραφία

- Barthes Roland, *Κριτική και αλήθεια*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα, 1972.
- Γεράσιμος Κ., *Η μουσική των Σφαιρών*, Εκδόσεις Δαιδάλεος, Θεσσαλονίκη 2014
- Δακρότσης Δημήτριος, *Η βούληση της γνώσης και της πράξης*, Εκδόσεις Ελκυστής, Θεσσαλονίκη, 2020.
- Δακρότσης Δημήτριος, *Η ατομική βούληση ως αρχή της πρακτικότητας*, εκδόσεις Ελκυστής, Θεσσαλονίκη, 2025.
- Dacrotsis, D. (2023). The adventure of the expressive, technical and semiotic practice of music during the archaic and cosmological periods. *Epistēmēs Metron Logos*, (9), 9–16. <https://doi.org/10.12681/eml.40682>
- Dupuis F. C., «Από την προέλευση όλων των λατρειών» - *Των επτά ελληνικών φωνηέντων*, τόμος Χ, σελ. 521. https://via-hygeia.art/charles-francois-dupuis-from-origin-of-all-cults-of-the-seven-greek-vowels/?utm_source=chatgpt.com
- Θεοδοσίου Στράτος - Δανέζης Μάνος, *Μετρώντας τον άχρονο χρόνο: ο χρόνος στην Αστρονομία*, Εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα, 1996.
- Heidegger Martin, *Επιστήμη και διαλογισμός*, Εκδόσεις Έρασμος, Αθήνα, 1990.
- Ιάμβλιχος, *Περί του Πυθαγορικού βίου*, Τόμος Α, Εκδόσεις Το Βήμα, 2001.
- Ιωαννίδης Γιάννης, *Μουσική*, Εκδόσεις Φίλιππος Νάκας, Αθήνα, 1980.
- Kirk G.S., Raven J.E., Schofield M., *The presocratic philosophers*, Cambridge University Press, New York, 1990.
- Lindberg David, *Οι απαρχές της δυτικής επιστήμης*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π
- Μπλάκινγκ Τζών, *Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας*, Μετάφραση Μιχάλης Γρηγορίου, Εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα, 1983.
- Neubecker Annemarie Jeannette, *Η μουσική στην Αρχαία Ελλάδα*, Μετάφραση Μιρέλλα Σιμώτα-Φιδετζή, Εκδόσεις Οδυσσέας, Αθήνα, 1986.
- Russel Bertrand, *Ιστορία της δυτικής φιλοσοφίας*, Τόμος Α', Εκδόσεις Αρσενίδης, χχ.
- Dr. S. Shaboutin, *Ιατρικές Δυνάμεις της Μουσικής*, εκδόσεις PLS, 2025.

- Stern-Gillet Suzanne, «Ancient philosophy: from Thales to Aristotele», published in *Fundamentals of philosophy*, ed. John Shand, Routledge, New York, 2003
- Τσάκαλης Α., Πυθαγόρας, *Ο αρχηγέτης των φιλοσόφων*, εκδόσεις Dharma, Αθήνα 2023
- Ferguson K., *Η μουσική του Πυθαγόρα*, Εκδόσεις Τραυλός, Αθήνα, 2009.
- Ψαλτοπούλου Θ., *Η μουσική δημιουργική έκφραση ως θεραπευτικό μέσο σε παιδιά με συναισθηματικές διαταραχές*, Διατριβή ΑΠΘ,
- <https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/15425?lang=el#page/16/mode/2up>